

Búvópatak

Polgári, kulturális és társadalmi havilap

2017. július – XVI. évfolyam 7. szám

Ára: 560 Ft

*Nincs lágyabb, mint a víz,
mégis a köveket kivájjá:
nincs külön nála.*

Lao-ce: Az út és erény könyve,
részlet

Kazinczy, meg **2**
a szántódi rév

*Szigeti Jenő
tanulmánya*

Tücsökzene **4**

*Sz. Kovács Péter
novellája*

Lelkünk tükre **8**

*Tusnády László
tanulmánya*

Tersánszky Józsi **11**
Jenő, a feltaláló

Rónay László karcolata

Prágaságom **13**

Lukáts János elbeszélése

Körmendi Lajos **16**
útja az Istenhez

Rideg István dolgozata

Ártalom ellen **18**
való énekek

*Alföldy Jenő
Agócs Sándor új kötetéről*

Árpatábla
Ország László felvétele

SZIGETI JENŐ

Kazinczy, meg a szántódi rév

Gyorsan változó világunkban eltűnnek a régi tárgyak, és az ősi foglalkozások emlékét is eltakarja a feledés köde. Ilyen régen elfelejtett foglalkozás a révész is, mely már csak családneveinkben maradt meg. Pedig ha két-háromszáz évvel ezelőtt valaki Somogyból Tihanyba, Füredre akart utazni, Szántódnál meg kellett alkudni a révésszel. A régi dereglyéket, melyet hat legény húzott evezővel, csaknem kilencven esztendővel ezelőtt kiszorította a motoros komp. A szántódi révészek munkáját így örökítette meg Krúdy Gyula: „*Hat legény, aki hajtja a nehéz kompot, egymás mellett ül párosával. Mielőtt meghúzzák a hosszú, nehéz lapátot, felemelkednek a deszkáról, amelyen ülnek, azután ugyanabban a másodpercben vetik hátra magukat, amidőn meghúzzák a rudat. Előre vetik magukat, hátradőlnek, mint ha egy test, egy izom volna valamennyi.*” (Balaton révészei) Az első motoros komp, ami a *Komp I.* nevet viselte, 1928. augusztus elsején lépett szolgálatba. A régi révészek emberpróbáló munkája felesleges lett.

A Balaton somogyi oldala két-háromszáz évvel ezelőtt egészen más volt, mint ma. Jóval nagyobb volt a tó, és déli partja a nehezen járható vizes, lápos, mocsaras berkek birodalma volt. Az útépítés, a vasút rendezte a tájat azóta. Csak a Szántód-pusztá és a rév közötti háromszögű terület maradt csaknem érintetlen napjainkig. A két part közötti közlekedés története az évezredek homályába vész. Az ősi tihanyi kolostor birtokainak jó része Somogyban volt, ezért már a z 1055-

ben kelt tihanyi alapítólevél is emlegeti a foki révet. Az első, pontosabb információt II. Endre 1211. évi nagy birtokösszeíró oklevelén találjuk. „*Van rév is a tavon, mely szintén hozzá (t. i. a monostorhoz) tartozik.*” Szántódra vezettek az utak Baranyából, Tolnából, Somogyból. Az utazásoknak a török háborúk pusztítása vetett gátat. Az elpusztult falvak újratelepődése tán ismét virágozni kezdett, a szántód-tihanyi rév az apátságnek jelentős jövedelmet hozott.

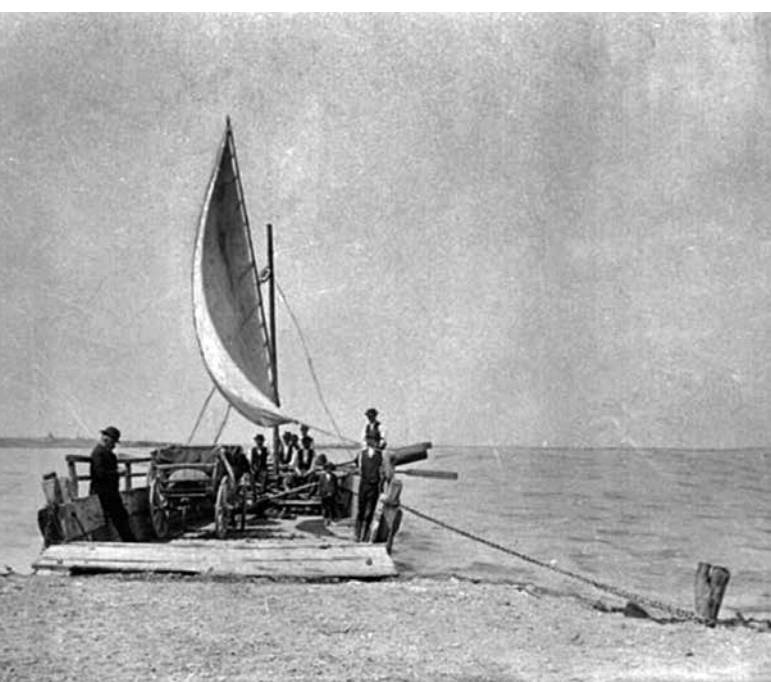
Lécs Ágoston apát 1740 táján élénkíteni akarta a forgalmat, és újabb tölgyfából kivájt bodon- vagy bödönhajókat szerzett be. Ezek a hajók, melyből néhány példányt őriznek még a helytörténeti gyűjtemények, csak a 19. század hatvanas éveiben mentek ki a divatból. Az ősi, nehézkes kompon való átjárás helyett 1785. december 30-án hozott határozatával „*a tespedtségből való kilépés*” érdekében állandó átjárás érdekében Pikler Ferenc mérnököt arra utasította, hogy hajókra fektetett állandó hidat létesítsen, ami nem valósult meg.

II. József 1786. október 23-án a bencés rendet is feloszlatta, és a vallásalap a révet, ami eddig az apátság tulajdona volt, bérbe adta egy Halász Mihály nevű révésznek, majd évente újabb és újabb szerződéseket kötöttek. Hamarosan rájöttek arra is a hatóságok emberei, hogy a rév arra is jó, hogy a gyanús embereket ellenőrizzék. Erről is maradtak iratanyagok a Veszprémi Levéltárban. A nehézkes Balaton-környéki közlekedési viszonyok arra inspirálták kora technokratáit, hogy

*Vitorla hajtja,
és ha kedvez a szél,
egy órán belül át lehet kelni...*

foglalkozzanak a tó lecsapolási tervvel. Az első szabályozási tervet Krieger Sámuel 1776-ban készítette *Descriptio* címen, ami a tihanyi révet nem szüntette volna meg, de jelentősen csökkentette volna a két part közötti távolságot. A terv viszont – szerencsére – nem valósult meg. Az 1770-es években megerősödött a teherforgalom. Veszprém megyéből bort, követ szállítottak kocsikon Somogyba, onnan pedig gabonát és más Somogyban termelt árut fuvaroztak a réven át Veszprémbe. 1777. április 12-én bocsátották vízre az első igazán nagy hajót, melyet Szent Kristófról, az utasok védőszentjéről neveztek el.

A Balaton-vidék első földrajzi és földtani leírását egy neves francia természettudós, Francois Sulpice Beudant (1787–1852) készítette, aki 1818-ban járt a tó mellett. A tihanyi révről így írt: „*A hegy déli részén egy révhajó van, amely naponként többször kel át. Több elég nagy kocsit és utast képes felvenni. Vitorla hajtja, és ha kedvez a szél, egy órán belül át lehet kelni; amikor azonban én men-*

Vitorlás komp

tem rajta, kis ellenszél volt, s két óránál is többre került, amíg a másik partra értünk. A tó vize erősen hullámozott, és igazi kis tenger benyomását keltette. Valósággal himbálózunk, néha még előre-hátra is dőlünk.” Tudósítása szerint többen még szabályos, nagyon kínos és kínzó tengeri betegséget is kaptak az úton.

De Kazinczy Ferencnek is alaposan meggyűlt a baja a révvel. 1789. október végén, nem éppen vándorlásra-révezésre alkalmas időzítéssel, szívének kedves közeli barátja és a magyar kultúra előbbre vitelében „próféta-társa”, régi küzdőtársa, Pálóczi Horváth Ádám meglátogatására indult. Október 29-én indult el Budáról, ködös, esős időben, kocsival. Lovai elfáradtak, ezért nagy merészen, vándorló híréhez, s kedvéhez illő módon gyalog indult útnak Aszalayval, s egy cseléddel. „A nap hanyatlani kezdte, a köd Szántódot és Tihant közelebb mutatja, amint van valójában, és röppültem volna Horváthhoz; – ezek rábírtak, hogy Aszalayval s cselédemmel egy szövétneket vévén kezünkbe, gyalog útnak indultam. – Az út alkalmatlan volt; majd vizenyős réteken, majd meredek s nedves kősziklákon kellett mennem, s Tihan nincs közel; de a nyugtalanság szárnyakat fűzte lábamra, s míg a rév-házhoz értem (...) a tihani félsziget tulsó oldalán, egészen elestveledezt.

Bozók Ferenc versei

Szabadvers

Papírra vetve kész előtt a nyerszet,
mi jambusokba jut talán eszembe,
az ihletet kötötten engedem be,
ma tán kötötten írom én e verset,

s ha kész a vers, talán szonettbe dermed.
Nem is tudom. A vers így is születhet:
A dallamot bocsásd közel füledhez,
kottázva írd, kiszabva terjedelmet.

Vagy épp formátlan írd az éneked, hisz
talán a hangulat, vagy érzelem visz,
s a verstanunk rideg cellába lökne,

repülj kötetlenül, miként az álmok
a látomások és a szürreálok.

Kerüld a metrikát, ha gúzsba kötne.

Ismerlek Jézus

Ismerem a kánai lagzi derűs, piros boldogságát.
Ismerem a virágvasárnap könnyű, szupersztár-sikerét.
Ismerem a jeges, mégis égető júdáscsókokat.
Ismerem a háromszor tagadó barátot.
Ismerem azt is, amikor mindenki szétszéled,
és csak egy zokogó anya és egy anygyszívű tanítvány
marad a kereszt alatt.

Kevéssel azelőtt menének által a hajósok, s csak reggelre váratnak vissza. Eszerint én a rév-házban vontam meg magamat, mely annyira tele volt, hogy több ember be nem férhetett volna; s búsan képzeltem el, mely hosszú fog lenni éjjelem, hol sem ágyat nem kaphattam, sem egészen átázott öltözetemen kívül egyéb ruhám nem volt. Végre megszántak az istenek, s valamely lármázás azt jelentette, hogy a hajósok visszajöttek. – Csak másnap reggel akartak visszatérni; de leitatam (őket) lábokról, s megígértem, hogy, ha majd hónap visszajövök, ismét megítatom; s égő fáklya mellett léptünk a hajóba. A legények danoltak, hátradültek, de sérelem nélkül, s igen későre vették észre, hogy a csónakot farral hajtják előre. A közepe táján a víznek eloltották a fáklyát, mert különben az utat eltévesztették volna; s az inasom féltelme (akinek nem lévén Horváthja, kihez siessen, szíve haldoklói kínokkal küszködött) végtére csakugyan eloszla, mert szerencsésen eljutánk a parthoz, honnan Szántó felé a feneketlen s vermes ingoványon égő szövétnek mellett vezetett ismét a három ittas legény. Elütötte vala a tizenegyed, midőn Szántóra beértem, de Horváth még fenn volt s dolgozott.” (Magyarországi utak).

Azóta nincsenek leitatással munkára bírható révészlegények, de erősen kaptatos, a balatoni borokat szorgalmasan kóstolgotó utasokkal azért még lehet találkozni. A motoros komp nyáridőben autókat, utasokat biztonsággal szállít, de Kazinczyra, (s az ő viszontagságos átkelésére!) meg a jó öreg Pálóczi Horváth Ádámra, a szántódi remetére bizony már kevesen emlékeznek. A Pálóczi-Horváth-gyűjtötte Hetedfélszáz ének és a gazdag Kazinczy-örökség sokkal kevésbé része mai kultúránknak, mint megérdemelné.

Nyárszonett

A Nap, miként a sör: ragyog, pezseg,
s a fellegek, miként a sörhabok
fodor-ruhás barokkos angyalok.
A lég a tarka rét fölött rezeg.

Lerészegít e nyári lázmeleg:
a július, miként az alkohol
a Mennybe ránt, bár lángoló pokol.
Fájdalmat íz, bár tőle fáj fejed.

Ha nem leszek, s a nyár rezegve forr,
s eszedbe jut egy Kosztolányi-sor:
„a nyár az én szerelmem, érte égek”.

Kiáltsd a zöld mező fölé nevem,
s e szédületbe visszaérkezem.
Egy suttogó fűszálban újra élek.

SZ. KOVÁCS PÉTER

Tücsökzene

*Tudom, semmi, de semmi közöttök
hozzám, butuska tücskök a fű között,
mégis jólesik azt képzelni, hogy
mikor, így este, ablakot nyitok,
nekem üzentek...*

Szabó Lőrinc

Amikor nyári estéken leültem a katlanban pislákoló tűz mellé, szívesen hallgattam a tücskök hegedűjátékát, a víg játékot, az egyszerű, mégis az egész világot kibontó, gazdagon terebélyesedő tücsökzenét, amelyet nekem komponáltak a gondtalan hegedűsök, a nyár és az Alföld nagy művészei; gondtalan voltam én is, gyermek voltam, és jóleső érzéssel tekintetem a tűzbe, ebbe a lobogó szentségbe, amely az életet hordozza égető forróságában; a távolabb álló két hatalmas eperfa felől a sűrű sötétség lopakodott a nedves fűben, szinte hallottam tolvajlépteit, felettem a csillagok borítottak a világra gondos kupolát; egyszerre összefolyt előttem tér és idő, múlt és jelen, a jövődre nem gondoltam, én magam voltam akkor a világ közepe, midőn a szépen játszó tücsköket hallgattam az estét köszöntő csendességben.

A tanya ajtajának sötét szája felém sutogott, az ágyat vontam elém, ahová nem kívántam lefeküdni, mert engem mindig érdekelt az éjszaka sötétje, a csendből kibugyogó zene, a recsenések titokzatossága; érdekelt, hogyan susog a történelem-

ről a búzamező, hogyan öltögeti meséjét a sötétben megbátorodó róka, az égen átcikázó denevérek vérszomjas legendáját boncolgattam, és jóleső érzéssel dőltem hátra a kempingszéken, hogy hallgassam a tücsökzenét, amelyet a papa is szívesen hallgatott, midőn öreges melankóliával, ifjúságát kutatva megmosta repedt sarkú lábát; a mama határozott mozdulattal kikapcsolta a rádiót, ezt a kis műszert, amely zúgva, halkan duruzsolt távoli hírekről, ő is szívesebben hallgatta a tücsökhegedű édes hangjait; hárman ültünk a hűvösöset lehelő udvarban, néhány méterre a háztól, közel a tűzhöz, és szó nélkül, talán gondolatok nélkül meredtünk magunk elé, én gyakran a sötétséget kémleltem, hátha meglátok egy valóságos zenekart, mert én azt hittem, hogy a karnagy előáll a koraeste beköszöntével, megkocogtatja pálcájával a kottaállványt, és az alig pár hangból álló darabot soha nem egyformán levezényli a hatalmas zenekarnak, és azok a csodálatos muzsikusok mindig víg kedvvel húzzák-vonják a vonót, hogy nekem üzenjenek, aki szomjas kíváncsisággal mered a sötétségbe, kitarja fülét, hogy élvezhesse a mindennél érdekesebb tücsökzenét.

Baj van azzal, aki nem tudja élvezni a tücskök koncertjét...

Én, aki gyakran felizgatott idegrendszerrel kutyaagolok a világban, sokszor visszagondolok a régi nyarakra, a napközben délibábot remegtető tájra, a nyárfák és jegenyék sorfalára, a szétszórtnan, kedvükre növegető akácok durva kérgére,

Mező – Ország László fotója

az aranyló búzatengerre, egyszerre visszavedlek kicsi gyermekké, és megnyugszom. Hány dőre esztendő múlt el azóta, hogy először figyeltem fel a kedves üzenetekre. Sok nyár volt el azóta, sok zimankós tél, mély csendbe süppedt ős, madárdalozó tavasz, de a tanya büszke világát, az Alföld monoton síkságát nem tudom feledni, még ma is érzem a nedves fű finom illatát, az éjszakai széllel felém lüktető hegedűszó kedves játékát; így – ifjú érzésekkel megtelten – lehet eggyé válni a természettel, amidőn visszanezzük a lélek vásznán az egyszer már átélt képeket.

Másképpen szól a tücsök nyár elején, és egészen más zenét játszik nyár végén.

Amikor elfoglaltam fejedelmi helyemet a tanyán, kiszabadulva a nagyváros sivárságából, mindig kedvesen játszottak a tücskök, vígan húzták a muzsikát, és anélkül húrozták szívembe a nyár csábos ígérését, hogy markukat tartották volna borraivalóért, egyszerűen nekem küldték üzeneteiket, hogy szép az élet, eljött a nyár, és hogy nincs értelme szétörni a napok láncolatát, de amikor az augusztus is távozni készült, és a forró nyár búcsúkönyvekként éjszakai esőket kopogtatott a tetőn, a tücskök szomorúan húzták az akadozó nótákat, szinte gyászoltak, tudták, hogy én hamarosan elmegyek az Alföldről, elhagyom a nagykörösi tanyavilágot, hogy visszatérjek a főváros mellé... A két időpont között békésen szóltak hozzám, barátként, testvérként kezeltek, és én játékos kíváncsisággal fogtam meg ezeket a hegedűsöket fényes nappal, amikor leginkább aludni akartak. Nagyapám komoly szavakkal oktatott, hogy nem szabad bántani e kényes művészeket, akik az égből érkező csodát húzzák a fülünkbe; az igaz, hogy a mama bedobja a katlanba a pajort, a különböző kártékony rovarokat, de a tücsköt soha nem bántja, és azt nem is szabad bántani, meg lehet csodálni, felvenni a homokból, megnézegetni kitingpáncélját, ízelt lábait, keresni nála a bűvös hangszert, de az ismerkedés végén vissza kell engedni a fűbe, hogy elfoglalhassa helyét a nagy zenekarban, hogy a Nap elnyugvása után újult erővel tudjon zenélni.

Nekem a vidék jelentette gyermekkoromban a mindenséget; nagyon szerettem az arany búzaszárak finom táncát, a búzavirág fenséges kékjét, a pipacstenger vöröslő szőnyegét a kalászos között; az alföldi táj magába édesgetett, mint egy valóságos, rendkívül gondoskodó anya, és én szívesen elmerültem a langyos tengerként megjelenő nyugalomban, vártam az estétet, lestem az örökifjú madarakat – a búbos banka egészen jó barátom lett, de nagyokat köszöntem a fecskéknek is –; olykor, amikor a papával elkarikáztunk a távoli faluba, megcsodáltuk a pőzna tetején trónoló gólyát, a nyár egyik legfenségebb madarát, sokszor figyeltük a vizek feletti körözését, szárnyainak széles kiterjedését, ahogy mozdulatlanul vitorlázott a levegőben, a felhőket használva valóságos háttérként; nekem külön esemény volt az aratás, amikor vaskos kombájnok járták a tanyát övező véget nem érő tengert, mint afféle tekintélyes uszályok, csak okádták magukból a pelyvát, elől meg habzsolták a száraz szárazakat, a magoktól terhes kalászosokat, és a papa arról mesélt, hogyha ezek a kombájnok nem aratnak, akkor nem kerül az asztalra kenyér, zsemle, kifli, és ha elpusztulna a világ búzatermése, nem tudna a mama lisztet venni a nagykörösi boltban, hogy az unokáinak süteményeket süssön, ezért fokozott érdeklődéssel néztem az aratást, és szemem előtt összeért a hatalmas kékség a nemes arany színével; én a természetben éltem, a nagy sík vidé-

ken, a Duna–Tisza közén, nem messze a Tiszától: volt ott erdő, búzatáblák sorozata, hűs berek kínálta a forróság utáni enyhülést; egymástól távol álló tanyák csalogatták az embert, tehének és lovak ballagtak portól nehéz levegőben, és meg-ráncosodott arcú parasztok intettek és kívántak szép napot, amikor elkocogtak a lovas kocsival a tanya melletti úton; mily csodás volt a kocsi elé fogott barna ló látványa, mintha a Jóisten költözött volna a Földre négy lábra ereszkedve, a tehének langyos tejet adtak a fülledt istálló fecskéktől hangos félhomályában, én meg figyeltem, neszeket hallgattam, valahol egy kutya ugatott, a tehén dobbantott a lábával, a patája koppant, valakik beszélgettek a dülő végében, néhány tyúk neveltségesen hajba kapott egy bogáron, a papa vizet húzott fel a mélyből, a kút nyikorgott, a víz csobogott, és a mama mosogatott a nagy dézsában, amikor a Nap lebukott a látóhatár mögött; az egész összefolyt, eggyé vált, egységet varázsolt a szemem elé, hiába voltam gyermek, tudatlan kis emberke, pontosan fel tudtam mérni, mekkora kincs került elélem: maga a földi mennyország egyszerű, mégis csodálatos kapuja nyílt meg előttem...

*...maga a földi mennyország
egyszerű, mégis csodálatos kapuja
nyílt meg előttem...*

Esténként a pőznára szerelt fekete hordó alatt fürödtünk; a papa már reggel többször fordult a kútról egy zöld kannával, hogy feltöltse a hordót, és a Nap erejétől estére kellemes meleg lett a víz. Megfürödve, megszabadulva a napközben rám ragadt kosztól, leültem a hosszú asztal mellé, a szűnyogháló alatt nem bántottak a szűnyogok, csak álmosító dünynyögésük hallatszott kintről, a papa a rádióból csordogáló híreket hallgatta, a mama fürdött, és akkor egyszerre – mint egy komoly karlendítésre – felzendült a tücsökzene, amelynek valóságos hangkörei lágyan ringatták a rohangálástól sajgó testemet. Odafele a Hold meggyújtotta hatalmas gömbblámpását, mellette rongyos foszlányokon át derengett a szélesen ömlő fény; ez a széles sztráda sávokat vont a kertbe, átnyúlt az eperfák levelein, kezek nélkül gyümölcsöt szakított, a lila, száját befestő eper hangosan koppant a fa alá kiterített ponyván; fényes udvarokat, sötét udvarokat hasított a világból, s megsokszorozta a tücsökmuzsika erejét... A sötétségben felderengett egy kőbor tyúk hófehér tollú teste, talán elbújt, amikor a mama az egész társaságra rátolta a reteszt...

Esténként szívesen néztem a csillagok bonyolult rendszerén át az otthont ígérő tájat; főleg a felhőtlen égbolt tisztasága nyűgözött le, akkor aztán a végtelen borult fölém, néma, sötét ragyogással, teljességgel hirdelve a tér grandiózus valóságát, és amikor az augusztusi csillaghullást nézve elmerengve kívántam valamit, amelyet később gondosan őriztem, hogy karácsonyra elfelejtsem, egyszerre megfejtettem, hogy bizony a csillagok ideje is lejár, vagy talán a tücsökzene édes hangjait kívánják hallgatni, ezért leugratnak az égről, leköltöznek valahová az Alföld sötétjébe, és törökülésben bólogatva hallgatják a víg ciripelést, hogy ők is megnyugodjanak, hiszen elfáradtak az örökidőkig tartó hunyorgásban.

Bizton állíthatom, hogy nem csak nekem okoztak csodálatos estétet ezek a hegedűsök. A világot hozták el, békét és

nyugalmat bocsátottak a tájra, játszottak, mert erre születtek, és bár nem értettek soha a gasztronómiához, megfűszerezték egyszerű muzsikájukkal a nyári éjszakát. Valódi mesék voltak ezek, amelyekben a nagy élet királyfiak harcoltak sárkányokkal, baziliszkusokkal, trónt nyertek királylányokért folyó harcokban, néha háborúkat küzdöttek végig egy-egy nemzet bőségeért; gyakran szóltak ezek a mesék parasztfiúkról, akik pogácsával a tarsolyukban indultak világot foglalni, földeket jártak be, itt-ott beálltak szántani, vetettek magokat, jó magokat, hogy az élet kiserkenjen a földből, valahol beálltak a házépítők közé, vagy oltárt emeltek egy hegyoldalon, ahol később házasságokat kötöttek az elszánt párok; a tücsökzene mesélt nekem messzi tájakról, derengő Holdról, lángoló Napról, gyermekkorról, és mindenről, amit csak bele tudtak sűríteni zenéjükbe ezek a csodálatos lények, ezek a bogarak, akik valójában a legnagyobb zenészek a világegyetemben.

*...a fűből előcsendülő zenét szeretem
visszaidézni, amely megkoronázta,
bearanyozta az egész nyarat.*

Rég volt mindez...

Én úgy tudom, valahol, talán a lélek mélyén, a tücskökkel mi jó rokonságban állunk, hiszen mindketten szeretjük a zenét, ezt az áldást, amelyet a Jóistenől nyert a világ, hogy a megromsolt társadalom visszataláljon a gyökérhez. Emlékszem a verőfényes nappalokra, mégis a fűből előcsendülő zenét szeretem visszaidézni, amely megkoronázta, bearanyozta az egész nyarat. A megepezdülő vér erős lüktetésében szárnyra kelő érzések buborékaiban maga a teremtés áramlik, és ad emlékeket, szépséget, csodálatot, Istent, vérbő gondolatot, és ami elindult valahonnan, az nagy kört leírva viszatér önmagába.

Nem is olyan régen délben hallottam megszólalni a tücsköt. A gazos rét szélén próbálgatta hegedűjét, de ez csak afféle kapkodó futamok laza láncolata volt, amelynek se értelmét, se bensőségét nem tudtam magamba fogadni; kapkodott, gyorsan játszott, szinte berregett tőle a fűcsomó... Lehetséges, hogy ifjú virtuóz volt ökelme, aki még nem vétetett be a nagyzenekarba, ezért konok, bősé ábrázattal cibálja vonóját fényes nappal, amely kis híján élvezhetetlen; a sötétség beköszön-tével tudnak a jó tücskök igazán szépen játszani, akkor kiáradó szerelemmel megtöltik az elpilledt embert, adnak jó érzéseket, andalító fenséget, hitet, hogy a világ kerek egész, amelynek nem hiányzik egyetlen darabkája sem.

Én azt hittem mindig, hogy a valóság nem csak az, amit meg tudok tapintani, amit érzek az orromban, a számban, amit látok és hallok; már egészen kicsi gyermekként éreztem, hogy az egész valóság sokkal több, összetettebb, mint a széthulló, élvezhetetlen látvány; hallok minden zajt, karcos csikordulást, dördülést, lágy muzsikát, koccanást, látom az előttem megjelenő képeket, de csak azokkal tudtam azonosulni, eggyé válni, amik magukban hordozták a szent csodát, amely mindig az égben gyökeredzik, gondosan végigtapogattam mindent, amit csak lehetett, szerettem a formákat, a fülemmel felfogott hangokat, a szememmel beivott szépséget, de mindezek semmit nem értek, ha nem tudtam szentséghez kötni, amely valahonnan belőlem – jó mélyről – indult, én csak azzal tudtam

tiszta testvériséget vállalni, aminek köze volt a Jóistenhez, és a tücskök egészen biztosan az Úr oldalán ültek egykoron, majd lekászálódtak a soha nem létezett trónus mellől, hogy az embereket elringassák nyári estéken...

Ha kicsiny csodaként említem a tücsökzenét, valójában hatalmas csodáról beszélek, bőségről, egyszerűségből kibontakozó sokszínűségről; ezt nem lehet igazán leírni, a nagy költők, írók csak megpróbálhatták művészi satujukba fogni ezt az alaktalan anyagot, elemezheték ideig-óráig, de érdemi munkát nem végezhettek; a tücsökzene olyan a szomjas léleknek, mint a sivatagi utazónak néhány korty tiszta víz...

Úgy bomlott ki előttem egész jövődóm, életem sík vászna, hogy egyszerre a rövidke múltat hörpölte magába, mint egy szomjas száj, egyszerre volt kiáradás és befelé nyomulás, felfelé tartott, lefelé zuhant, jobbra és balra haladt, s a négy égtáj felé vágató érzések, látomások, hangok kusza szövevénye megteremtette saját világom középpontját, amelyben én álltam, az apró kisgyermek, akinek a nyári estén felcsendülő tücsökzene jelentette a megnyugodott világot, a tér kitágulását, érzékelhető lüktetését, s mintha maga a táj remegett volna át a sötétségből, amelynek életére a csillagok rendszerbe borult...

Megénekelni az Alföld életét, ez lehetne a valóságos feladat... Mily csodálatos lenne szép prózába foglalni a vidék iránt érzett olthatatlan szerelmet, a bőséget leírni szikár szavakkal, ugyanakkor a múltat elhozni a jelenbe.

Ma már az erkélyről hallgatom a tücsköket, és elmélyülten pipázgatók a kellemes nyári estében.

Mintha a múltat húznák felém ezek az apró hegedűsök, szinte átlegnek az alkony egyre táguló sötétségén, és egészen legbelül érzem a tisztán felhevülő csodálatot, amely félpercenként elfog, akkor fulladásig megtölt, hogy aztán viszonylag gyorsan lecsengjen, de jön a következő fázis, és bennem újra fellobban a láng.

Egyszer – életemben egyetlen egyszer – kipróbáltam, hogy a leereszkedő este békéjében, amikor rázendítenek a víg muzsikások, beleolvasok a Bibliába, hogy a magasságból alászálló Evangéliumból belém áradjon az erkölcs, a hit, a meggyőződés, a remény, és a tisztaság... Csodálatos érzés, amikor Jézus tanításai átjárják az embert, átadják a szavak a szentiséget, amely nélkülöz mindenféle bigottságot, maradiságot, és csak szeretet lakozik a lapok között, a régi nyelvezet dús sorai között.

A világ él, mozog, gyarapszik, pusztul, és a folytonos mozgásban olyan csodák is születnek, mint az éjszaka zenéje, a jó éji zene.

Milyen jó érzés, hogy nekem üzennek a tücskök...

És milyen jó, hogy léteznek az emlékezés, amelynek tág kapuján könnyűszerrel kiáramolhat a régmúlt időket hordozó gulya, és szétozolhat a jelen nagy legelőjén, hogy magába harapja a legapróbb fűszálakat is.

Ez több, mint szabadság, ez a halhatatlanságot felfogó végtelen öntudat; érzésem szerint, ezt csak a vidéki csendben, a szagok és illatok vaskos világában lehet elérni, ahol még mindennek megvan a maga helye; a vidék nem bírja el a tisztátalan gondolatokból fakadó dőreségeket, a kifecmodott emberi gyarlóságokat, mert azoknak pusztító erejét közömbösíti a táj, a tanyavilág, a magas fűben mocorgó állatok, a dalos madarak, és a hegedűkkel békésen muzsikáló tücskök,

a tiszta kék ég magába szippantja a rosszat, ezt a létező mérget, és helyébe éltető levegőt bocsát, fákat emel az égig, jó kalászt érlel, és kenyeret ad, és ha egészséget akarunk, akkor a halhatatlan vért is magunkba kell innunk, amelyet szőlőtőkéről csepegtet a gondos borász; a vidék felemésztí békével a rosszat, a gonosztságot, és kileheli a jót, így tartva fenn az egészséges egyensúlyt. Csak az élet az, ami valóban számít.

Ma már a tanyán hollandok nyaralnak, átformálták saját ízlésükre a hajdanvolt udvart, garázssá alakították a régi ólat, ahol a mama tyúkjai aludtak éjszakánként, a kamrából szoba lett, bevezették a villanyt, a vizet, és a régi eperfaóriások helyén kör alakú pavilon áll, ahol nyári estéken bizonyára nagy vacsorákat tartanak; felvidító emlékeim helyén holland romok állnak, mert nekem a túlzottan rendezett világ már nem nyújt meghitt csodát, mintha kiveszett volna az élet belőle; elismerem, hogy a hollandok nagyon szerethetik a tágas udvart, a saját arcukatukra formált birtokot, de nekem már semmit nem jelent, nem is szívesen nézem gyermekkorom fenséges életterét; az már nem az én terem...

A tücsökzene egyszerű ciripelését hallgatva elárad bennem az emlékezés, amely soha nem taszít a feneketlen mélységbe, inkább a halhatatlanság peremére emel könnyed szárnyakon. A melankólia bogain leszemelgethetem az események szűkülő-táguló valóságát, ahogy a rózsafüzér finom szemeit számolják az apácák, és ettől tökéletes bizonyosság ébred bennem, amelytől megnyugszom, viszont az újabb pofonok felébrednek; az ellentmondások szilárd felületén törnek meg saját hullámaim, amelyek segítségével tisztára kívánom mosni a jelenemet, így a mocsok kívül kerül. Ehhez nem kell mást tennem, mint élnen, éberen figyelni az életet, az én életemet, amihez oly erősen kapcsolódik a múltam, mint ahogy a bőröm tapad a húsomra...

Most nyár van, odakünn a forróság bőszen dohog. Az égbolton habkőnyű, a végtelenből előcsalinkázó felhők tanáznak, mint virgonc tengerészek, bölcselkedő matrózok; a

szép kékség mögött ismeretlen világ rejtőzködik, s csak az avatott szemeknek nyílik meg, a meleg szinte elviselhetetlen; itt vidéken a búzaföldek zöldből sárgába hajolnak, az aratás jó másfél hét múlva megkezdődhet, ám a jó tücskök csak koraeste veszik elő hegedűjüket, hogy lágyan megdolgozzák a vénülő húrokat.

*Ma már a tanyán hollandok
nyaralnak, átformálták saját ízlésükre
a hajdanvolt udvart...*

Szívesen elnézem, mindig is elnéztem, az akácokat, amelyek már vagy negyven éve vigyázzák az országúton közlekedőket, gondosan elrejtik a tíz méterre hullámzó tengert; a búzakaralások felett pajkos madárkák cikáznak, jóleső vidámsággal csivitelnek, néha csípnek a kemény magokból, aztán hihetetlen magasságokba szállnak; az akác szent fa, amelynek méze az életet, a bőséget adja, pedig egyszerű, igénytelen fa, ágai szúrnak, levelei aprók, gömbölyded szélűek. Az élet vidéken szembetűnő, valóságosabb, mint a nagyváros zajongásában; amíg a városban a fertő bontogatja gyilkos szárnyait, addig a sík vidék bölcsőjében gondos élet ring... A természet adta kincsek botor kiaknázása, elpusztítása helyett jobban tenné ez a drága világ, ha az értékek megőrzését tűzné a komoly zászlókra, és értelmet adna a tiszta élet szentségének, ahelyett, hogy izmusok pusztító masszáján hajtana keresztül az agyomosott emberiséget.

A jó nyarak világát szeretem, és a vidéket, és a tücsköket.

A tücsökzenében meglelem múltamat, jelenemet, jövőmet; látom a büszkének tűnő világ pocsolyamocskát, de a zenében benne vibrál a megtisztulás, a tökéletes feltámadás lehetősége; érdemes élni...

Vidék kell, és élet, és szabadság. Hallgassátok a tücsökzenét szép nyári estéken!

Madár János versei

Hazai föld

Az idő csak sír számkivetve.
Történelmet és jövődet elmulaszt.
Addig nem nyugodhat az ember!
Míg a létezés halálíg virraszt!

Keserű lélegzet

Halvány csillag a rész.
Csak morzsányi égbolt ragyog.
Mert a világ oly gyöngö a fénynek.
A semmi súlyától összerogy.

Czigány György

Füttyszó

Tenyerebben napfény
mező a bokámon
szél ül el hajamban
csak az eget látom

Erdőkön vízen át
sodor üde álom
Fecske röptén villan
nevetgél halálom

TUSNÁDY LÁSZLÓ

Lelkünk tükre

(második rész)

Kodály Zoltán és anyanyelvünk

A nyelv mindenkié

A „A zene mindenkié” – hirdette Kodály Zoltán, és ebben az állításában, meggyőződésében az is jelen volt, hogy igazi emberi lét, teljesség, méltóság nem létezik a zene élménye, belső látása nélkül. Épp ez a meggyőződése, életművét átható vezérlő elv jogosít fel arra, hogy azt, amit ő a zene kapcsán állított, a nyelvre is átvigym. Arany János abban is előképe neki, hogy a nyelvünket művelte, védte, óvta, de azt sohasem fogadta el, hogy csak a boldog keveseké lenne. A *Toldi* nem tudott annyira meggyökeresedni idegen átültetések által, mint a *János vitéz*, de ez a kérdés a tolmácsolás sok bonyolult árnyalatát hordozza magában. A nyelv, a zene gyökerei a lélek oly mélységét érintik, hol egyre több a titok. Olyan, amellyel a tudomány nem tud mit kezdeni. Ez a mélység, a maga titkaival együtt egy-egy nép igazi tulajdona, elidegeníthetetlen része, jellemzője. A közösségé: mindenkié. Arany épp a népművészetünkéből és régi irodalmunkból tudta ezt. Világos volt előtte, hogy történelmi viharaink mily nagymértékben tépázták meg egész emberi létünket, valónkat. Nyelvünket is. Tisztában volt azzal is, amit jó barátja hirdetett: „Isten csodája, hogy még áll hazánk”. Ez a haza viszont a magyar nyelv nélkül nem létezett volna. Egy természeti csapások sújtotta tájban sem csupán a villámsújtotta fákat – a veszteségeket kell nézni, hanem arra kell építeni, ami megmaradt.

*A nyelv, a zene gyökerei
a lélek oly mélységét érintik,
hol egyre több a titok.*

Kazinczy Ferenc is erre épített – társaival együtt. A nyelvújítás ellen feszülő erők a változás, a változtatás lendületét, sőt szándékát akarták visszafogni. Fő vádjuk éppen az volt, hogy egy meglévő, úgy-ahogy természetesen létező nyelvet nem lehet és nem szabad mesterséges eszközzé tenni, hiszen ekkor épp őseink eredeti szellemisége, lelkülete vesz ki belőle. A nemes és szép küzdelmet oly egyedüli nemzeti érzés kísérte, melyet a későbbi korok embere nehezen érthet meg, foghat fel, ha nem gondol arra, hogy épp az új nemzedék – a magyar irodalmat világirodalmi szintre emelő nagyok fogadták el úgy ezt a megújított drágakincset, hogy bántás, elutasítás helyett lelket lehelték belé. Ők élték meg, látták a legvilágosabban azt az ellentmondást, amely valóban benne volt a nagy változásban. Ezért is fokozottan igaz, hiteles mindaz, amit nyelvünkben megélték, megláttak. Ezért csodálatos az, ahogyan Petőfi belép a világirodalomba: azonosul azzal a közösséggel, amely népdalainkat szülte. Arany János e láng-

ész küldetésének legméltóbb folytatója, a magyarság életfájának a régi, lehullott levelein keresi az ősi jeleket, azokat igyekszik másolni. Akadémiai titkárként döbbenet tapasztalja azt, hogy a szellemiségétől túl messze lévő, hamisan túlbuzgó nyelvészeink, mind a nyelvhelyesség, mind a szóeredet terén dantei sötét erdőbe jutottak. Magánéletének súlyos terhei, betegsége, a kegyetlen csapások, megakadályozták abban, hogy minden téren rendet teremtsen, de költői sóhajai, panaszai szellemi végrendeletének olyan részei, melyek minden hivatalos formulától függetlenül is igazi és örök feladatot rónak az újabb és újabb nemzedékek magyarjaira.

Kodály Zoltán tisztában volt ennek a feladatnak a nagyságával. A terhet még azzal is fokozta – a maga számára, hogy nyelvünk és zenénk tisztázatlan kérdéseire is választ keresett. Itt találkozott Arany igazi küldetésével: nagy költőnk a nyelvünket túlzóan, merev elvek alapján védők kapcsán ironiával jegyezte meg azt, hogy szerintük pár száz ember tud igazán magyarul. A nagy baj az, hogy a paraszt is magyarul beszél. Íme, a túlzó, hamis felfogás és az a nagyszerű szándék ütközik, mely szerint a nyelv és vele együtt a zene is mindenkié.

Kodály Zoltán következetesen küzdött azért, hogy lehetőleg csakis magyar szavakat használjunk beszédünkben, írásunkban. Ezzel valójában Kazinczy-nak és társainak az elveit követte. Az újítás alapja valójában az volt, hogy lehetőleg minél inkább a magyaros szemléletbe illő új szavak szülessenek. Sokan most sem értik, hogy egy nemzetközileg is „elfogadott”, „forgalomban lévő” szó helyett miért kell újat kitalálni. A nyelvtudomány Kazinczy idejében ezt még nem bizonyította azon a szinten, ahogyan ezt ma már elvitathatatlan tényként tudhatjuk. Az akkoriakat a nemzeti érzés vezérelte, a mostaniak egy részét se ez, se a tudomány által feltárt igazság nem győzi meg. Ezért hemzseg irodalom- és nyelvtudományt fejleszteni, gazdagítani „akarov” sok-sok írásban annyi idegen szó. Pedig a tudományunk fényében ez végtelenül hamis út. Hiszen kiderült az, hogy a különböző nyelvekben nem egyforma arányban vannak jelen az idegen szavak. Minél nagyobb ezeknek az előfordulási aránya, annál nehezkesebbé válik az adott nyelv.

Miért? Egyszerűen azért, mert minden nyelvben vannak világos és szürke szavak. Míg nem tudom a „vet” szót, addig az szürke a számomra, ha már ismerem, akkor az világos szónak számít. A belőle képzett szavak is már világosak (vetés, vetít, vetítés), beleillenek egy olyan rendbe, melyet könnyebb követni, megtanulni, használni őket, mint azokat, amelyeket az ilyen világos szavak helyett használ az ember, hiszen az szürke szó, és megzavarja a természetes kapcsolatokat. Ezért szürke szó a „projekció”.

Szóval, kultúr – Kodály Zoltán egyik híres írásának, rádióelőadásának a címe. A sok lehetőséget elmosó, rákos kórra

emlékeztető szavak olyan vadhajtások voltak, amelyek újra és újra megjelennek. Elég a „ciki” vagy a „mini” rohamos és képtelen „térhódítására” gondolni. Volt, aki az utóbbit, mint összetett szó előtagját, kétszázötven szóban találta meg. A járvány terjesztésében a televízió is „élen járt”. Elég a „minibocs” szóra gondolni. Kicsit előrefutottam az időben. A „szóval” és a „kultúr” esetében Kodály Zoltán gyógyírt talált a kórra. A kezelés, figyelmeztetés eredménye, szülötte lett a „művelődési ház”. Ha a későbbi rendellenességek is eszünkbe villannak, akkor nem tagadjuk Kodály Zoltán nagy és hősies küzdelmét, csak azt emeljük ki, hogy épp ez a magasztos harc mutatja meg nekünk, hogy nem nyugodhatunk meg, feladatunk maradt még bőven. A jó tanítás könyve mellett ott van a rossz tanítása is.

Főképpen akkor, ha zord történelmi erők, embertelen döntések erre iszonyú erővel játszanak rá. Az első világháború végén körülbelül egymillió magyar hazánkfia várt arra az Egyesült Államokban, hogy hazajöhessen. Az összegyűjtött vagyon, a fáradságos munka gyümölcse itthoni kiteljesedés alapja lehetett volna. A trianoni tragédia után nem volt hova hazajönni. A kinti „nyelvtársaink” (nagyszebeni szó) körében még volt élő népdal. Erre fekete lyuk várt. Hatalmas tömegek mentek faluról Budapestre is – Ígéret Földje itthon és túl az

Arany János

óceánon. A népi gyökerek számára kis híján vesztőhely lett mind a kettő. Hazánk szíve is? Maga a kérdés is fáj. Szabad-ságharcunk, a néma ellenállás azt hozta magával, hogy a gazdasági élethez oly szükséges anyagi alap kicsúszott a hazafiak talpa alól. Budapest fejlődött, virágzott, de a faluját elhagyni kényszerült magyar ember szégyellte beszédét, dalait. Hazánk a keresztben volt, és ott is maradt. Az igazi szellemiségünket kifejező hanglejtés, mozdulat, dal ugyanúgy elárulta, hogy hova tartozunk, mint Szent Pétert néhány szava, mikor megtagadta Mesterét a Szenvedés Éjszakáján.

Te Deum

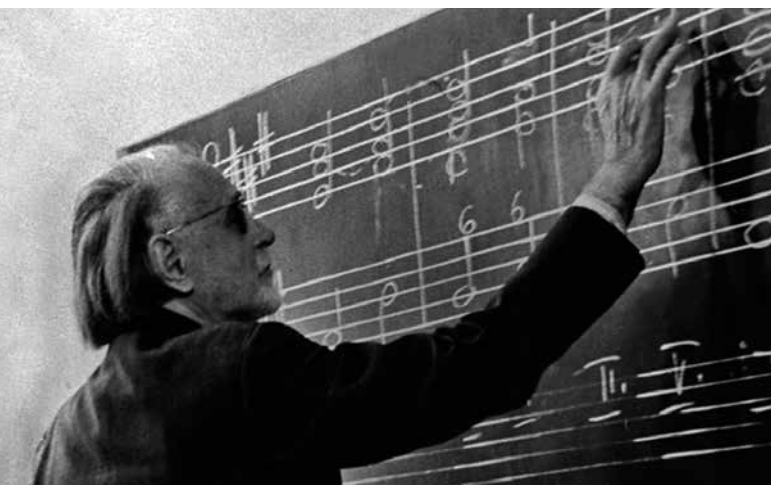
Ez lett Szent Péter legnagyobb szégyene. A tagadás. A róla elnevezett, leghíresebb bazilikában is zeng a Te Deum. Ki csodálkozik ezen? Istennél semmi se lehetetlen. Az a fontos, hogy az ember rádöbbenjen szégyenére, ne csupán a sajátjára, hanem arra is, amely a történelmi olvasztótéglébe közösségét, nemzetét akarja bevinni, erőszakolni, a jobb ígéretével akár csábítani is. Kik a nem tökéletes, a magyar gyökértől távoli beszédet vélték mintának, igazi kincsüket szégyellték. A beidegződések, a társadalmi szokások olykor képtelenek. Megdőbbentik az embert. Mintegy száz évvel ezelőtt Nagy Adorján felismerte kiejtésünk veszedelmes romlását. A naturalista színjátszás „kellő” alapot talált arra, hogy ezt még fokozza – a hamis ejtést, hanghordozást a szereplők jellemzésének nagy lehetőségeként könyvelte el. Nagy Adorján hitt a magasabb minőségben, de amit leírt, pusztába kiáltott szó maradt. Az ejtés tisztaságáért Kodály Zoltánnak kellett felvennie a harcot. Ez most is folytatódik. Ugyanúgy, mint az a nemes küzdelem, melyet zenei oktatásunkért, nevelésünkért kell folytatnunk. Látva a szinte vég nélküli folyamatot, joggal kérdezhetjük: „Érdemes?” „Igen!” – válaszolom tiszta hittel és reménnyel. Ha az értékeket pusztító erők nagyságát nézem, akkor Don Quijote szélmalomharca jut az eszembe. Itt nem ál-lovagi fantazmagóriáról van szó, hanem nagyon komoly kérdésről: életünkről. Mi a vigasz, mi a segítség? A magasabb minőség. Ezt adják nekünk legnagyobbjaink, ezt biztosítják ősi gyökereink. Ezért zenghet lelkünkben szabadon és tisztán: „Te Deum”.

*Irodalmunk nagyjaival oly szinten
azonosult, mintha a dallam már
azoknak a lelkében is élt volna.*

Mégpedig *Budavári Te Deum!* A török hódoltsági időben Európa megőrizte Buda „királyi” jelzőjét. Nem egy pápa fő érdemének azt tekintik, hogy pénzt adott, katonákat gyűjtött, mert hazánkat szabaddá akarta tenni. Az iszlám itteni uralmát meg akarta törni. Egy ritka, régi olasz kifejezés – „*prendere Buda*” nem csak azt jelenti, hogy „*elfoglalni* (occupare) *Budát*”, hanem átvitt értelme is van: „*lehetetlenre vállalkozni*”. Ha az idegenek így látták hosszú ideig sorsunkat, akkor honnan volt a remény őseinkben? A hitükben! Bízta az Istenben, áldásában és önmagukban: „*Folyó felett, ha pásztás fény-szegélyek / aranyhidat vonnak, mely más vidéki, / úgy érnek el az isteni segélyek.*”

Ez a hit dimenziója. Kodály Zoltán mély vallásosságával Liszt Ferenchez áll közel. Ezt bizonyítja a kereszténység tanítását kifejező zenéjük. Kodály Zoltán nyelvünk nagy kiteljesedését, költészetünk remekeit oly ihlető erőnek tekintette, hogy szóbeli művészetünk több remekét zenei hangokkal töltötte meg. Irodalmunk nagyjaival oly szinten azonosult, mintha a dallam már azoknak a lelkében is élt volna. 1954-ben Zrínyi emléke előtt tisztelgett: múltat idézett, de jelenéhez szólt: „*Hic vobis vincendum, vel moriendum est*” (itt győznöd vagy meghalnod kell) – zeng latinul, mintha már a török hódoltság idején is lett volna előképe Szózatunknak. Hajdani kort idézett fel, de a jelenhez szólt. 1956 előtt két évvel ennek külön üzenete volt.

Veszteségeinkben nem elég a fájdalom, a gyász, de a megbélyegezettség szégyenét is kell viselnünk. Az Istent dicsőítő nagy énekünkben elsősorban ő van jelen, egy emberi kérdés hangzik el csupán, az a kívánság, hogy az Isten védjen meg minket a szégyentől. Legnagyobb, szinte emberfeletti történelmi eseményeink ezt mossák le rólunk. Ezért szól oly boldogan, ujjongó hangon: „*Te Deum.*”

Kodály Zoltán

Jóna Dávid

Cigánysoron

A cigánysoron lépdelsz, viszel valamit, pedig lehet, hogy elveszik Tőled, mielőtt odaérsz. Mélyről kalapáló erő hajt, a sáros részeket, és az arctalan nézéseket kerülgeted. Túl lenni rajta. Ennyit akarsz. Bekerítenek a piszkos udvarok, a szétdobált autóalkatrészek, az egy ujjal félrehúzott nejlon függönyök.

Nyakadon érzed a szorítást. A víz alatti elnyújtott hangokat. Gyerekkori asztmás roham – csak ezt ne! Itt ne! Ezt nem lehet! Dübörög a dobhártyád. A légzésedre figyelsz, ahogy mamától tanultad. Már csak néhány ház...

Barátnőiddel raktátok össze a csomagot. Úgy volt, hogy ők is jönnek... Nincs Benned szemrehányás, talán egy kis pimasz dac volt, mikor a kisállomásnál ők megálltak, s Te jöttél tovább... Oldalt egy hézagos drótfonat mögött egy csutakos pulikeverék védelmezi a közös sorsot. Mi mást?

Arra gondolsz, csak meg tudjál szólalni! Lelked most legjobban gyerekek nélküli játszóterre hasonlít.

Gyöngyöt harmatozó hajnal

Kodály Zoltán otthonában, valamikor réges-rég egy tizenkét éves kislány is lakott. Életkorához illő munkát, tevékenységet végzett. Törülgette a könyveket, bútorokat. Egyik alkalommal a Mester népdalt, népzenei hallgatott, és észrevette, hogy a gyermek átszellemülten figyel, átéli a zenét. Ám megszeppent, amikor meglátta, hogy a Mester őt nézi, és ijedten így szól: „*Mi ez a szép?*”

Kodály Zoltán egy fontos előadását ezzel a történettel kezdte. Kiemelte azt, hogy odáig kell eljutnunk, hogy mindenben ébredjen fel ez a kíváncsiság, hiszen ekkor már nem a fáradtságot érzi az ember a befogadásban, hanem a felfedezés élményét, örömet, saját létének, életének a kiteljesítését. Nem az gyötri, hogy a tanulás, a munka kimeríti, koptatja életét, hanem éppen általa lel örök, szomjat oltó forrásra.

Mikor kell elkezdni a zenei nevelést? Kodály Zoltán szerint már fogantatáskor. Ugyanez érvényes a nyelvi képességekre is. Sőt, már négy és fél évszázaddal ezelőtt volt olyan tudós orvos Itáliában, aki a képek esetleges káros hatására hívta fel a figyelmet. A feleség, a leendő anya szobájában csak nyugalmat, békét, boldogságot sugalló képek lehettek. Ennek a gondolkodásnak az alapján még a vértanúk szenvedését, kínzását bemutató képek is árthattak. Ily festmények jelenlétével magyarázták azt, hogy torzszülöttek jöttek a világra. Torquato Tasso egyik szereplőjének a sorsát az befolyásolta végzetesen, hogy míg az édesanyja szíve alatt volt, a várandós nő Szent György képe előtt imádkozott, a bajt az okozta, hogy azon a festményen jelen volt a sárkány.

Megnyugtató zene, beszéd vegye körül a születendő gyermeket! Világra jöttekor a szép, a harmatozó, a bimbózó lét örömet érezze. Minél hamarabb repessen fel előtte a lényeg, a zene és a nyelv tiszta forrása. Az emberi környezet, a természet egyre hamarabb sugallja neki: „*Mily szép is az élet örüljünk, a kezdet a legszebb nekünk.*”

Érezze meg minél hamarabb, hogy a zenére, a tiszta, a tökéletes beszédre, nyelvhasználatra szüksége van, mert így lesz teljesebb az élete. Így találkozik majd Kodály Zoltán szellemi örökségével, így lehet boldog, akár az adott körülmények ellenére is.

Kopogsz, az ajtóüveg rezeg. Mocorgást hallani belülről. Az ajtó nyílik. A szinte még gyerek-cigánylány kicsavart testtartással, a csípőcsontján egy babával. A kicsi nem több néhány hetesnél.

Nem köszönsz, pedig akarsz. Ösztönösen a baba arcát keresed, valami kapaszkodót, de az elbújik, nem látod. Az anya figyelni küzdelmed, nem oszt kegyelmet, áll az ajtóban. Közömbös várakozás, elmetzett torkú bizalom, fásult lassúság. Kezedben a csomag, mit oly gondosan válogattatok össze a lányokkal.

Úgy érzed, elfogy alólad a föld, fölülled az ég. Kínos az egész. Nem megy. Valahogy semmit nem érzel, csak mennél már. A szabadon lévő kezébe nyomod a csomagot, s magad elé meredve sietősen indulsz el. Nem nézel vissza. Érzed a cipődön, hogy valami hűvös, nyirkos önti el. A pocsolya cuppan, úgy enged. Az itteniek sorsát mutatja.

Tersánszky Józsi Jenő, a feltaláló

Elárvult panoptikum

RÓNAY LÁSZLÓ
ROVATA

Szétnézett a szobában. Vidáman gondolt tegnapi látogatójára, a kíváncsi újságíróra, aki irodalmi elveiről kérdezte – volna. „Írók – mondta Tersánszky. – Ennyi.”

Kérdőjét már az is megdöbbenette, milyen kevés könyv sorakozik a polcokon. „És a sajátjai?” „Nem gyűjtöm őket.” Eszébe jutott Kosztolányi döbbszent ábrázata, amikor ugyanezt szóban is közölte vele. Dide tanulmányt vagy könyvet akart írni róla, de nem tudott segédanyagot szolgáltatni hozzá.

– És mivel tölti napjait? – Az újságíró kétségbeesve próbált kiszedni belőle valamit. Mégsem mehet dolgavégezetlenül a szerkesztőségbe. Mindenki rajta röhögne.

– Általában leugrom ide, a Greguss utcába.

– Valami írói találkozóra?

– Hát nem éppen – Tersánszky hamiskásan csippentett a szemével –, írók nincsenek ott.

– Művészek? Festők? – „Most beletaláltam, hiszen köze volt a híres Nagybányai iskolához.”

– Azok sem. – Látva vendége csüggedt ábrázatát, vigasztalásképp hozzátette: – De járnak oda szénhordók, szatócsok, néha kiöregedett apostolok. Jó a boruk.

Az újságíró szeme megakadt egy bekeretezett versen. Jókor helyet foglalt el a falon.

– És ez?

– Illyés Gyula köszöntője. A legvégét nagyon szeretem. – A falhoz lépett, és olvasni kezdte a költemény befejezését:

*Fütyülj tovább, két hangon, Mester! Építsd
hordozható csónakjaidat, törd fejed
ős-sípon, új bicikli-féken, – szépítsd
javítsd akkor is, ha nem kell,
a részeket,
te, teljes ember!
Ne pihentesd se karodat, se agyadat, se szádat,
dolgozz soká még és vigadj
s ne is tudd, – akárcsak a század –
ki vagy!*

– Nem is tudják – megint kacsintott –, még a tanárok sem, hiszen kihagytak az egyetemi tananyagból és az irodalomtörténetből is. És már nem vagyok érdekes. Schöpflinnek, Adynak, Németh Lászlónak, József Attilának jó voltam. Weöres Sándornak is. Nekik nem kellek.

– De miért?

– Mert úgy írtam, hogy abban nincs „csavar”.

– Elkeseredett?

– Én? Dehogyan vagyok elkeseredett! Úgy emlegetnek majd, mint jelentős feltalálót. Az sem utolsó.

– Melyik a legújabb találmánya?

– Az önműködő evőeszköz. – Látva kérdezője elképedését, hármat pattintott ujjaiával, mire kés, villa és kanál emelkedett

ki egy tartóból, s felsorakoztak előttük. – Na? – kérdezte büszkén a riportertől, aki nem tudta leplezni döbbenetét.

– Fantasztikus!

– Maguktól ugranak a mosogatólébe. Azt még meg kellene oldanom, hogy megtörölközzenek a konyharuhába. Ezen dolgozom.

– Hisz ez már így is világszenzáció!

– Ugye? De az öntörlessel lesz az igazi.

– Szabadalmaztatta már?

– Próbáltam.

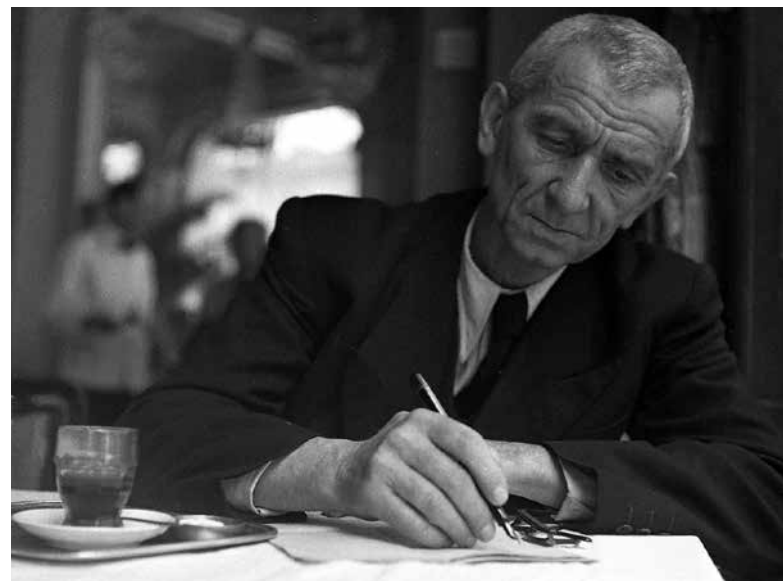
– Gondolja meg, gazdag ember lesz. Ezt így is elfogadták, nem?

– Elfogadták volna.

– Volna? Hát mi volt az akadály?

*Azt még meg kellene oldanom,
hogy megtörölközzenek a konyharuhába.
Ezen dolgozom.*

– Sok volt, fiacskám. Találmányi Hivatal, vagy hogy a fenébe hívják az intézményt. Azt mondták a barátaim, oda menjek. Vigyek három evőeszközt is, máskülönben nem hisznek majd nekem. Így is tettem. Rajtam ne múlják. De már a bejáratnál kezdődtek a nehézségek. Megmondtam, találmánnyal jövök. Azt mondta a portás, elvileg Kurucz Oszkár az illetékes, de szabadságon van. Menjek az első emelet tizenkettőbe. Mentem. Kopogtattam. Semmi. Újra. Megint semmi. Akkor bezörögtem. Lehet, hogy kicsit hangosra sikeredett, de láthatod, most is jó erőben vagyok.

Tersánszky Józsi Jenő

– Látom.
 – Nem hiszel nekem. Hát figyelj! – Azzal tótágasba lendült. Kezén állt egy ideig, majd visszaereszkedett eredeti tartásába.
 – Szóval bezörögtem. Rögtön kinyílt az ajtó, fiatal lány dugta ki a fejét. Fiatal volt, csinos, Kakuk Marcinak is tetszett volna. De a hangja...
 – Mi baj volt a hangjával?
 – Rikácsolt. Üljek a padra és várjak. Majd szólítanak. Látam ám, hogy a szobában senki sincs. Mindegy, gondoltam. Ráérek. Leültem. Vártam. Múlt az idő. Semmi. Kezdtem ideges lenni. A folyosón föl-alá futkostak a hivatalnokok, irattartókkal a hónuk alatt. Én meg csak ültem. Füttyörészni kezdtem. Erre megint kinyílt az ajtó, kijött a lány és rám förmedt, itt nem szokás füttyülni. Mondjam meg a társamnak, ő se füttyörésszen!
 – Hát ketten voltak?

Péntek Imre versei

A kis Odett

A nyurga lány, a kis Odett
 táncikál piruettet,
 a félelem semmivé lett,
 a nézőtéren is szeretnek.

Partnere egy szenvedélyes,
 kifejelet, harci bálna –
 párosuk egyformán érez,
 készek a nagy csatára.

Tapsolnak piros bohócok:
 Mi szép volt! Vissza, vissza!
 S unottan tépi a kócot
 egy fonogató klarissza.

A gyám

Nem lehet más, mint a szélütött
 katicabogarak gyámja,
 messziről kiált: Állj! Mert lövök!
 Ám a hírt némán felzabálja

két egymásba illő állkapocs.
 Az anatómia ismét jól működ?
 Sőt, meg is lök néha szólva: Bocs!
 Ne félj, círóka, ez csak könnyű kód.

Nagybácsi lenne? Nem hiszed.
 Csak eltűnő elevenség.
 És el ne áruld senkinek,
 kit gyámolt a szent ég.

– Dehogy! Tudhatnád, hogy füttyművész is vagyok. Két hangon is tudok. Erről jut eszembe. Iszol velem egy fröccsöt? Mert az orvos azt mondta, vigyázzak. Naponta egy liter tiszta bornál ne igyam többet! De a fröccs, ugye, nem tiszta bor.
 Koccintottak. Az író folytatta.

– No, végre beszóltott. Kérdezte, mi az újításom lényege. Mondtam: önműködő evőeszközök. Erre megint rikácsolt, ne nézzem hülyének, ne szórakozzam vele. Nem szórakozom, vettem közbe, azzal elővettem a kést, villát, kanalat, pattintottam, és már sorakoztak is előttem. Erre elhallgatott. Csak bámult, mint borjú az új kapura. „Várjon, bácsikám” – vetette oda, és kiszaladt. Rövidesen három-négy kollégájával tért vissza. „Csinálja még egyszer!” Megcsináltam. Összedugták a fejüket, és suttogni kezdtek. Végül az egyik azt kérdezte, kiskanállal is megcsinálom-e. Persze hogy megcsinálom. Hozott egy kávéskanalat. Annak is pattintottam. Állt, mint a cövek. Akkor már hittek nekem. A rút hangú, csinos lány az íróasztalához ment. Kinyitotta az egyik fiókját, és egy halom úrlapot tett elém. Azt mondta, töltsen ki mindet. Nem vagyok íródeák, otthagytam őket. Azóta csak én szolngatom az evőeszközömeimet. Egészségedre, fiam.

Még volt az üvegben. Igazságosan elfelezte. Beszélgettek, az író olykor váratlan mutatványokkal szórakoztatta vendégét. Lassan bealkonyult.

Macsakajajosan ébredt. Nem emlékezett rá, hogyan ért haza. Talán álmodta az egészet. De az asztalkán megpillantott egy kiskanalat.

A zsákmány

Szél futta, hatályos perdület,
 s máris fekszik a zsákmány –
 készülődnek a halk nyüvek
 a gyászos esemény láttán...

Ám a csibészes hangulat
 elszalad egy-kettőre,
 sóval felhintik az utat
 szinte már jó előre...

S forog a nyárs a lakomán,
 lakályos esemény ez –
 pirul olajban szalagos fánk
 a lóvá tett reményhez.

Kutya kórus dalolja el
 a kéjes indulókat,
 nekik senki sem felel,
 pedig a hangulat kókad...

Kinek jut, kinek nem
 kirántott úti poggyász,
 a karszék szól: igyekszem,
 pedig nem vagyok nyakigláb.

LUKÁTS JÁNOS

Prágaságom

Remek találmány az éjszakai vonat, mérsékelt kényelem, mérsékelt izgalom. Kaland, vagy még csak a kaland előérzete? Viola bizalmatlan a kusettel (vagy: couchette-tel?) szemben, Lőrinc somolyog, hogy rajta kívül két japán útitársnő éjszakai szuszogásának is a hallgatója lehet. A gondok és a kísérteések a határig tartanak, külföldön már szenderegni illik. Éjfél tájban kiderül, hogy pillangónagyasszony és pillangókisasszony a fülkeajtó biztonsági reteszét képtelen kinyitni, Violát ébresztik, most már hárman feszegetik a zárat, és rettegnek megszabadulásukért. Lőrinc álmos angolsággal és két ujja poccentésével elhárítja az akadályt, mire a hölgyek visszatérnek éjszakai vándorútjukról, a szabadítóművész már kusettjén szunyókál.

Prágában gyakran esik, a tornyok, hidak, járdák ilyenkor természetes színüket öltik fel, a Lőportorony sötétbarna, az órák számlapján csillog az arany, a macskakövezet fehér-fekete mintákat kínál. Szállás lesz, kedvük van, most a pályaudvari páncéldobozra bízzák kincseiket. Viola és Lőrinc rohannak, eltévednek, újra rohannak, megnézik, hogy mit kell majd megnézni, megvan-e, aminek meg kell lennie, ami nélkül Prága – nem Prága.

A Főtér... Prágának sok főtere van, kerületenként főtere, városházája, gótikus vagy barokk temploma. Ahogy az idő rakta egymásra az építményeket, cserélte ki egyiket a másikkal, rejtette bele egyiket a másikba, – az idő, amelyet a prágaiak úgy hívnak egymás között: történelem. De most közel az idő, nem a történelmi, hanem amikor ütni fog a toronyóra. Ez a toronyóra építészeti bravúr, technikai csoda és turistalátványosság, úgy hívják: Orloj. Nap, Föld, csillag van rajta bőven,

fölötte „*az élet bábjátéka*”: megnyíló két ablakában az apostolok az utcai óralesők felé biccentenek. Oldalt a halál leselkedik, csontkezeivel csengettyűt rángat, a kalmár a tartozás megfizetésére int, legfelül a kakas kiáltja, hogy... Mit is? Mindegy, aranykakas! Aztán zengeni kezd az Orloj, a négy negyed után az órák számát mind elzengi a középkor óta. Alatta sietős prágaiak és bámész Prága-járók tömege szurkol és rikkant, füttyent és tapsol. A kakasnak, a halálnak? A maga örömének.

...a Lőportorony sötétbarna, az órák számlapján csillog az arany, a macskakövezet fehér-fekete mintákat kínál.

Praga caput regni, vagyis Prága a birodalom feje – hirdeti a felirat a Városháza homlokán. A tekintélyes épületegyüttes a cseh mondavilág idejére, nyolcszáz év közép-európai történetének számos eseményére és személyére emlékeztet. Libusa, a hajdani idők látnoki erejű királyi asszonya megálmodta népe győzelmét és Prága felépülését a jövőben, álmában a fal márványmozaikján gyönyörködhetünk. A városháza valaha „mélyebben” volt, a mai pincszinten román kori terem, faragott, méteres falakkal, falfreskók töredékeivel. A terem során festmény és szobor, bírói pulpitus és intarziák, címerek és céhládák, Krisztus – kereszt nélkül, amint ujját a bírót felé emeli. A román stílus nyomába a gótika lépett, a reneszánsz, majd a barokk, rendben követik egymást, ablakívben, bútorzatban, kályhák formájában.

Prága – Károly híd

Már a toronyban lépcsőznek fölfelé... Fenn körben kitekin-tő párkány, lenn körben Prága. Mindaz, amit ma és holnap megnézni szándékoznak. Innen minden jobban látszik, innen minek lemenni a Főtérrre, az utcácskák tömkelegébe, és minek egyenként fölgyalogolni egyik-másik toronyra, házra? Szemközt Prága templomai, megszámlálni nehéz, egy nagytorony, körülötte négy kistorony, száz templom... az mennyi is? De valamiért föl kell menni, ide is, a Lőportoronyba is, a hídfők tornyai-ba is, a folyó mindkét partján, nehéz élet a gyalogos utazóé...!

Lőrinc 1968 augusztusában járt először Prágában, a „nagy-hét” utáni fojtott napokban, amikor Prágában mindenki hallgatott, szinte üvöltött a hallgatás! Egy hét után ő is hallgatott. Viola diáklány volt első prágai napjaiban, tíz esztendővel később, egy a nyugatra vágyó, és nyugatra már néha eljutó diáklányok közül. Mert Prága azért nyugat, nem csak a nyugat illúziója. De rég volt ez is...!

...szemmagasban a Károly híd félgömb-pillérei, lenn, a vízen hattyúk, vadvadkacsák és barátaik tömege.

A sikátorok – így beszélnek – azért kanyargósak, hogy a szél ne fújjon végig bennük túl nagy erővel, meg hogy a városi őrség lesbe állhasson a kanyarban, ha ellenség fenekedik. Mindez meglehet...! Hozzátehetjük: hogy meglepetésként táruljon elének egy-egy újabb palota, torony, vagy térközépi közkút, arany rácsozattal. Közelednek a Károly hídhhoz, itt kell lennie valamelyik forduló után. Lőrincnek eszébe jut egy vers néhány sora, vele éppen egyidős költő írta Prágáról, a hallgatásnak azokban a napjaiban: „A gótikának égi íve / magá-
val magasba ragad, / a Károly híd rádól a vízre, / tíz lábából folyó fakad”. Itt a híd, alatt a folyó.

Lőrincben egyszerre dolgozik az áhítat és a kíváncsiság, hol kültéri látványosságként érzi az elegáns kőívet, hol a tisztelet helyének az ég alatt, hol nagyszerű játéknak, mint minden műalkotást. Egyszer egyedül volt a hídon (vagy talán csak kevesedmagával!), és odament minden szoborhoz, hogy tenyérrel végigérintse valamennyit... Csak elkezdte megsimítani, a harmadik szent után hideg mészkövet érzett az ujjá alatt, a szobor szemnek való, megállni előtte, addig maradni, amíg a következő szobor továbbcsalogat. Lőrinc számol: a folyó itt háromszáz méter széles, a híd ennél jóval hosszabb, és tizenhat pillérje van (nem tíz lába!), harminc szobor néz szembe egymással. A szobrok közül néhányan „elpusztultak, vízbe hulltak, múzeumba is kerültek, helyükre más szobrok ültek”. Lőrinc az emlékezetét hívja segítségül, a kereszténység ismert szentjei mellett a cseh történelemben szereplő szentekre bukkan, közülük Nepomuki János ismerős a magyarhoni patakok-folyók mellékéről, hídfőkből, itt dobták a Moldvába, zsákba varrva. De itt képez szent csoportot Borbála, Margit és Erzsébet. Erzsébet nyilvánvalóan „a miénk”, szegény fiúcskát kínál en-nivalóval. Mellette akár a Margitsziget Szent Margitja is állhat, II. Ottokár cseh király kérte Margitot feleségül, de ő elhárította az ajánlatot, talán ez a szobor afféle békejobb. A híd kisoldali végéhez közel a trinitárius rend szentjei állnak és alkudoznak, – keresztény foglyokat váltanak ki török fogságból. Lőrinc már ifjú éveiben is utálta a hájas basát, félt az acsar-kodó kő-vérből, és átnyúlt a vasrácsra, a börtön rabjaihoz.

Ilyet más is megtett: a sziklatömlőben ételmaradékok meg egy üveg sör... Humor, ízléstelenség, irgalom? Lőrinc úgy érzi – mindannyiszor, ha végigmegy a Károly hídon, hogy a mennyben jár, vagy az oda vezető út bejáratánál.

De... fut az idő, vár a csomag! Délután kezd lenni, már hívogatja őket a szállás, kerekese bőröndjük dobpergés-forma hanggal ugrál a kövezeten. A magyar utazópáros szállója a cseh fővárosban a nagykövet francia nevének angol változatát hordozza, – Babel a világ! Előre az Embassy felé! Elviselhető elegancia, éjfékete fogadófiú, hófehér fogakkal vigyázzban áll, angol szavak igazítanak. Viola és Lőrinc bevonul az apartmanba, ágyat választ, aztán cserél, nem lelnék hibát. Délutáni társuk egy zsebbe való útikönyv.

A Moldva egy kőhajításnyira tőlük, szinte a lábuk elé hajlik, azért innen – hajjal! – három hídnnyira van a Károlyé! A folyóparton Szent Ágnes kolostora, a XIII. században élt, mégis a „legfiatalabb” csehországi szent. Királyi származása ellenére hányatott sorsa lett: boldoggá avatását a huszita háborúk akadályozták meg, kolostorát II. József (nálunk: a „kalapos király”) bezáratta, sírját csak a XX. században találták meg, végül 1989-ben léphetett a szentek sorába. A kolostor temploma talán a legrégebbi prágai gótikus katedrális, a cseh nemzeti képzőművészeti gyűjtemény középkori anyagát őrzi, ma este már csak a csúcsíves ablakon át szemléldhetünk. Egy sziklakert ölében lélekhez szóló feszület: kétezer éves tartalomnak is lehet a mához szóló formát adni.

Festőien csendes folyópart, halk, piros villamosokkal, a Klementinum a cseh tudomány fellegvára, négy utcára néz. A hídfő oszlopain bronzangyalok, közöttük a prágai vár alkonyi körvonala. Keresztülcsodálkozzák magukat a Mánes hídon, a „budai oldalra”. Fenn tornyok, szemmagasban a Károly híd félgömb-pillérei, lenn, a vízen hattyúk, vadkacsák és barátaik tömege. „Természetbarát partszakasz” – hirdeti a bölcs tábla, gyerekek, megfontolt korúak, szerelmesek, sétálók és egy-egy pillanatra megállók. Percmorzsa röpködnek, csipsztörmelék, vagy legalább egy-egy gyermekmaroknyi aprókavics. Egy kacsagyomor sokat elvisel.

Az est leszáll a szentek, a szárnyasok és a mászkálók közé. A híd alatt, a szigetke oldalánál elvénült malomkerék, időnként moccan egyet, hogy mutassa, még van vize, még van lelke. Az oldalánál lámpa, a szomszédos ház falán hatalmas malomárnyék (ha van ilyen?), sok fogú, és időnként moccan egyet. Viola odarohanna, de az árnyékok távolról igazán szépek.

A kisoldali hídfőig andalognak, az ögyelgők száma itt sem kevesebb, az éhezőké több, hát még a szomszédhozóké! Lőrinc „tud itt egy kocsmát”! „Legalább ötven kocma volt itt!” – dohogja, most egyiket se találja. A Gótikával próbálkoznak (talán a vonzó neve miatt): bársonyos unalom, egyetlen vendégek, „Sose légy egyetlen vendég!” – mondja ki Lőrinc a bölcs szentenciát. A sör – az az egy, amit megkóstolnak –, krémízű, marasztaná őket, a pincérek unatkozása taszítja.

Viola szeme felvillan: – Aranytigris! – kiáltja. – Nekem szól-tál? – kérdezi Lőrinc. Viola ugrándozásba kezd, mint jókedvében gyakran teszi: – Hrabal! És az Aranytigris. – Lőrinc kapcsol (egy idő után), és kérdez: – Hol lakik az arany tigris? – Gyere, vezetek! – Viola kézen ragadja Lőrincet, fel a hídra, vissza az óváros felé: – Szervusztok mára, szentek! – és von-szolja bizalmatlan Lőrincét egészen a Hus (azaz Jan Hus) utca sörözőjéig. A ház falán festmény, gyengébbek kedvéért: – egy lopakodó arany tigris.

Viola tudja, Viola járt itt, még akkor, amikor Hrabal is járt. Amikor barátai az asztalához ültek, amikor senki nem ülhetett az asztalhoz, mert ott Hrabal szokott ülni, amikor senki nem ülhetett az asztalhoz, mert ott valaha Hrabal ült. Aztán már ültek, ülhettek, Hrabal biztosan rábólintott volna az odaülőkre.

A tömeg elképzeltetlen, nyitástól zárásig – mondják. Nemcsak Hrabalért, nemcsak a sörért, nemcsak a belvárosért, ki tudja, miért jár a nép az egyik sörözőbe, és miért nem jár ugyanaz a nép a másik sörözőbe. Nagy rejtély ez, örök rejtély. Viola valamit tud ebből a rejtélyből. A szerencse kíséri ma őket: egyetlen perc múltán hely szabadul egy népesebb asztalnál, lehuppannak cseh polgárok közé, talán némelyes büszkeséggel, hogy ők, a külhoniak idéferkőztek. A pincér először kérdez, aztán – korszó ürültén – már csak hordozza a sört, és persze felír: egy sörfoltos papirosra egy korszó – egy vonás. Lőrinc elhűl, az asztaltársak papirosán negyvenhét a vonás, Lőrinc újra számol, a negyvenhét – negyvenhét marad, majd feljebb kúszik. A cseh polgári fülek fülelik az idegen hangzást.

Az ott Hrabal – int a szemével Viola, a falon terrakotta szoborfej, körülnéz, és befelé mosolyog, oldalról lámpa világítja meg, és hatalmas árnyékot vet a falra, Hrabal csupa jelkép és titok. – Olyan, mint a regényei – Viola felkészült Hrabalról –, humor és játék, bánat és misztika... – Lőrinc rádupláz: – Vásottság és erotika. A cseh polgárok elhallgatnak, a Hrabal nevet ki-kihallják a szövegből. Az ötvenedik korszót fejbiccentéssel emelik rájuk. Viola pástétommal rakott, forró kenyeret kér, Lőrinc vékonyra nyesett prágai sonkaszeleteket. Aztán

megosztóznak, a sör kéretlenül érkezik. Zsongás van a teremben, hangzavar nincs, itt viselkedni szokás. Polgárok – Lőrinc próbálja megfogalmazni a polgár fogalmát, belezavarodik, negatív oldalról kezdi: nem dzsentrik, nem parasztok, nem proletárok –, hanem polgárok. Aztán meg: akinek már a nagyapja is polgár volt, az a polgár. Nem szegény, nem dúsgazdag, nem fölfelé törleszkedik, nem lefelé illeszkedik. A sört kulturáltan vedeli, és természetesen veszi, ha az asztalnál a „másfélék” Hrabalról beszélnek. Lőrincnek eszébe jut Hrabal macska-köztársasága, Violának a galambok, akik között Hrabal a mennybe szállt, a galambot átmeneti lénynek tartotta a Szentlélek és az ember között, ilyesmit írt valahol. Fizetnek, az arany tigris „szigorúan ellenőrzi” őket, amíg a Hus utca sarkáig érnek.

A Főtér nem adja könnyen magát, másnap megint onnan indul a nap. A Tyn-templom renoválása több mint egy évtizeden át tartott. Sorsa – maga a történelem: két elődjét lebontották, a harmadik leégett, huszitáké volt, kelyheseké, idegen kereskedők temploma. A templom bejárata a Tyn-ház udvarából nyílik (ha megtalálja az érdeklődő!), Isten háza kapujában kalmárok, kufárok adtak-vettek, kereskedtek, nemigen volt, aki feldöntse sátraikat, a király védelme alatt álltak, az órák-rabja, ördögös Rudolf különösen óvta őket. Két remek torony, négy-négy fiatorony, vakító aranygombokkal. (Maga a Tyn valamiféle piacot jelent, kérdezzék meg a prágai polgárokat!) Jelképe a városnak, máig élő középkor, az idővel dacoló, karcsú szépség.

FOLYTATJUK...

Jóna Dávid Dali

Kiszáradt fára terített óra
elfolyik közben az emlékezet,
camembert-sajtként, nyúlós jóslatként,
rohadva ébreszt emlékeket

pillangó könyvvel, koponya szemmel,
sáskalábon az elefántfej,
az égő zsiráfnak, tűznyelő virágnak,
vásznonba rejtve nincs is jobb hely.

változást hirdet a hullótekintet,
hisz inspiráló a tudattalan,
önimádat ecsetbe mártva,
provokál minket minduntalan

látványos álarc női szeszéllyel,
fiókos borda, fémcsigolya,
magányos léte botrányba fulladt,
extázisának vérsikolya

semmi se úgy van, ahogy most látod,
gyönyörű, színes, és gusztustalan,
micsoda képlet, a vérmérséklet,
ha lobbanékony és gátlástalan

üveggömbben selyemöltönyben
címlapra vágó extravagáns,
izgalmas persze, ha arcban a fejsze:
szürreális, de irreleváns

ezrével jöttek, kéjben fürödtek,
mágnesként hatott a festékpánír
bűgő hangján bókol egy macska
a hosszúlábú Amanda Lear

bajusz a védjegy, látványos kézjegy,
androgün testű ikonográf
Freud keze benne, miért-jó a népnek,
ha lángol a képen egy gyerekzsiráf

„mikor én festek, a tenger is tombol”
talányos úton a kenyérkosár,
képzelt szárnya, kigyulladt párna,
meztelen test és a pezsgőspohár

szmokingba fíngott lázadó élet,
ellentmondásos érzékiség,
zseni a plázson, kátrányos bársony,
tetovált kézen lángol a jég

modernitásunk, identitásunk
s a fétisek álma, idolja lett,
mítoszteremtő, ha ily kelendő
a hátsó lépcsőn lebukfencezett

egyedi lények világrendjének
képi világa sok ölbe beült
különcségének kivagyisága
élvezetében megrészegült

szertelen ágyék, passiójáték,
illúzió és ősz-szédülés
arcunkba vágott, szilánkos festék,
túlvilági felkészülés

így lett ma trendi, divat és hóbort,
Dali és tőle egy másolt fotó,
óriás poszter, hűtőn egy mágnes
kellően extrém és hivalkodó

Quo vadis, domine?

Olvasólámpa KÖNYVEKRŐL, ÍRÓKRŐL

Körmendi Lajos útja az Istenhez

Nemrégiben egy baráti társaságban fontosnak tartottam átadni Zsolt atyának a *Körmendi Lajos világa* című életrajzi trilógiámat. Mert kiderül belőle az is, hogy a magát és a népét kereső költő honnan indult el, és hová jutott az Istenhez vezető útján.

A könyvet, természetesen, dedikáltam. „*Gulyás Zsolt plébános úrnak ajánlom ezt a trilógiát a Nagykunság legnagyobb írójáról-költőjéről, akit három pap és öt polgári személy búcsúztatott el a temetése napján.*”

Körmendi Lajos (1946–2005) szülei vallásosak, római katolikusok voltak. Édesanyja különösen érzékeny, hívő ember.

Körmendi harminchárom évesen – az avantgárd hatása alatt – írta a *Paradicsom* (1979) című versét. Akkor azonban még nem igazán vallásos. A leszorított, kifosztott ember sors-tragédiáját igen keményen, nyersen fejezte ki. Úgy látta „ifjúi gög”-gel, hogy nemzedéke nem kap igazi önmegvalósító szerepet, s ezért kerül méltatlan életük középpontjába a szex, mint egyedüli örömforrás, és ezért lesz nyers, trágár a viselkedésük: „*mert amióta csak élünk / az agyak kisöprését látjuk / dühünkben / szájbakurjuk istent*”. De a *Ló a mecssetben* (1982) ciklusának záró, nyolcadik versében – *Quo vadis* – is kételkedik: „*én azonban / már / az / Istennek / sem / hiszek / el / semmit*”. Egy élhetőbb, gazdagabb otthont keres a városában, Karcagon: „*elindulok / és / kérdé / az / Úr / »Quo vadis, domine?« »Haza mennék, amice«*”. Az imént hitetlenkedésében szájára vette az Isten nevét is – most az Isten, az Úr szólítja meg: „Hová mész, uram?” Ő azonban, a sebzett lélek, lekicsinylést vél felfedezni az érdeklődésben. Ezért hangzik a válasza furcsán, „ifjúi gög”-gel, hetykén, nyeglén, pimaszul, de elkeseredetten, önmagán is gúnyolódva, ironikusan is: „*Haza mennék, barátocskám*”. A költői én válasza, kétségtelen, lefokozza az Uramat és az uramat: barátocskám lesz belőle. Úgy tűnik: frusztrált léthelyzetének ez a frusztrált magatartásforma felel meg. Mindezzel együtt ez a ciklus hatalmas belső lelki vívódásról, elhatározásról, egy nagy szerepvállalásról, a vidék, a Karcag melletti döntésről szól.

1986. augusztus 15-én Kunmadarason az egyik barátja, dr. Ötvös László református pap (költő) kereszteli meg „*két drága gyermeküket – Juliannát és Lajost*”. (*Julianna született 1984. 07. 04-én. Lajos született 1986. 05. 10-én.*)

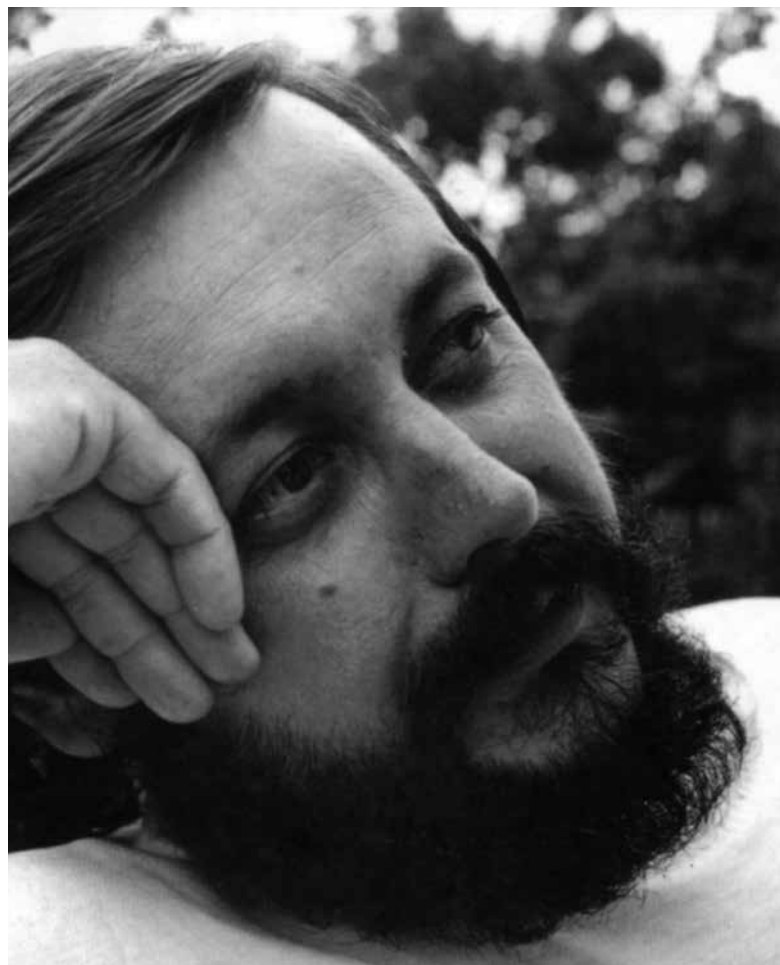
Körmendi már kitűnő esszéistaként, megnyugvásra vágyva írja a *Majális helyett* című vallomását (*Jászkun Krónika, Árapály. 1994. 05. 02.*): „*számot adunk viselt dolgainkról, lélekben leborulunk Isten elé (...) A templomra gondoltam, nem tagadom, vágyakozón.*”

Új versműfajt, dátumverset teremtve, tizenöt, illetve tizennyolc évvel később, meakulpázik. „*1997. 11. 01. / (A temetőben) / Ezt írtam egykor / »én azonban / már / az / Istennek / sem / hiszek*

/ el / semmit« // Néha / hülyeséget beszél / az ember, / Uram. 1997. 11. 02. / (midőn régi írásait nézegette) / Azt íratta velem / az ifjúi gög, hogy / »dühünkben / szájbakurjuk / istent«. // Mintha / paraszat vinnék, / égetnek már / ezek a szavak. / Uram.”

A félelem íratta vele, és a szeretet, a 64. dátumversét. „*1998. 10. 28. / (Midőn a vizsgálóasztalon feküdt, az orvos szólt, / »rák«, el-sötétült a világ, s gyors búcsút mondott / magában a kunságiakhoz) / Úgy tűnik, / ennyi. / Jó volt köztetek.*” Körmendi e miniatűr remekműve Körmendi halála után hamar szállóigévé vált, hiszen utolsó sorát a szobrász barát Győrfi Lajos felvéste a költő síremlékére is.

2000. április 13-án egyik könyvét (*Az én Karcagom avagy Bod László festőművész világljárásai és hazatalálásai. Barbaricum Könyvműhely, Karcag, 1999*) így dedikálja a pap költőnek, dr. Ötvös Lászlónak: „*Dr. Ötvös Lászlónak és kedves családjának*

Körmendi Lajos

ajánlom, akik oly sokat tettek, hogy az én családom számára fontos legyen a Hit. Köszönettel Körmendi Lajos.”

Körmendi egyénisége, lelki ereje karakteresen, erkölcsi magasrendűséggel, markánsan fogalmazza meg a szigorú elhatározást, amely szinte tömör axiómaként, alapigazságként, jelmondatként, vezérelvként hat az *Ebcsont beforr* című versében (Forrás, 2001, július–augusztus): „*Engem most életre ítél / – Nem ágyban fetrengni! – / Kipcsak isten, Tengri. / Előlem a halál kitért. // Élni? Meghalni? Nemesen.*”

Körmendi mélységesen elítéli az egész világon és hazánkon is végigsöprő valóságshow-lázt...

Körmendi mélységesen elítéli az egész világon és hazánkon is végigsöprő valóságshow-lázt, melyben a szórakoztató szexualitás, a trágárság, az emberi butaság, az erőszak kerül középpontba. Ezzel állítja szembe – immár a vallásos ember magabiztosságával – a keresztény értékeket a *Vonzóbbá kell tenni a krisztusi értékeket* című kiemelkedő jelentőségű esszéjében (Metro, 2003. 03. 12.). „*A betlehemi jászolban nyugvó kisedhez nem a bulikon keresztül vezet az út. Az értünk keresztthalált szenvedett lény igazságaihoz nem a dadogó, szánni valóan szegényes nyelv juttat el. Hozzá nem a harsány kivagyiság, hanem a csendes, szolgáló szeretet vezet. Most és mindörökké.*” Körmendi vallásos-vallomásos eszszéje ars poeticának is felfogható. Ugyanis a halálos betegséggel – nap mint nap – küszködő Körmendi ekkor már a napi, békét óhajító életvitelében a kisebb és nagyobb közössége iránti feltétel nélküli „szolgáló szeretet” gyakorlatát valósítja meg. A szeretet a megértéshez kell.

A már rendszeresen templomba járó, az asztmától is szenvedő költő a Galsi Jánosnak ajánlott *Mise, tömjén* (Új Ember, 2003. január.10.) című kesergő versét (a leírás-leletezést követően) csattanós reflexióval zárja, tehát még arra is van ereje, hogy fanyar, kissé távolságtartó humorral, fricskával próbálja elűtni, kisebbíteni a bajt. „*János atya tudja, hogy asztmás vagyok, / Ezért az oltárnál, mondhatni jelképesen, / Éppen csak meghimbálja a füstölőt, / Bizonyára kevesebbszer, mint kellene. / A ministránsok fölött göndör tömjénfelhők / Emelkednek a verőfényes magasba. / Tudom, a mise végéig sem oszlik el / A levegőben annyira, hogy hátul is érezni / Lehessen, tehát az orromig nem jut el. / Nekem azonban az is elég, hogy látom. // Egy kis torokkaparással kezdődik, / De én már sejtem, hogy mi következik. / Nyelem a nyálat, hátha mégsem jönne, / Fújom az orrom, hogy megússzam, / Ám az első köhintéskor már tudom, / Most rögtön könnyes lesz a szemem, / Aztán egy-két percen belül kirobban / Sípoló mellkasomból az ugató köhögés. / Egy másodperc alatt verejtékben úszik / Tarlóra vágott hajam, arcom, nyakam, / Lassan sötétül velem a vakító világ, / Elnémul minden, azt sem hallom, mikor / A rosszullet fekete tavába csobbanok. // Lásd, Uram, / Olyan vagyok, / Mint az ördög: / Félek a / Tömjénfüsttől.*” A humor az elviseléshez kell.

A fájdalom megváltoztatja az érzéseket.

Költészetében, a *Fohász* (Új Ember, 2003. március. 23.) című imájában már megjelenik a készülődő hang. „*Foszlanak érveim, / Mint hajnali pára. / Elfognak érveim. // Álmodj engem, ha van / Még a jobbdon hely, / Álmodj oda, Uram!*” Az *Álom-tankákban* (Új Ember, 2003. április 13.) fontos lesz neki a megélt kínok kínja közepette az Úrhoz fűződő bizalom kimondása, szóba vésése. „*I. / Vadul*

gomolyog / Az özönlő sötétség. / Kút-mély az álmom. / Háborgó tinta az éj, / Rajta az ágyam lebeg. / 2. / Száz arany arc és / Száz ezüst emléki foszlik. / Kiket szerettem, / Párává elenyésznek. / Magamba szívom őket. / 3. / Akár medúza, / Felém fájdalom lebeg. / Csak fátyol a kín, / Nem foggal tép – rám terül. / Atitát a szenvedés. / 4. / Mély kút minden nap, / Szédítő örvény az éj. / Kiáltok hozzád, / Fuldoklik bennem a hang. / És te segítesz, Uram.”

Körmendi sokszor megírta a betegségeit, hogy némileg megkönnyebbüljön. A *Tapintatlanok vagyunk* (Metro, 2004. 09. 16.) és az *Angyal csípte tumor* (Szabad Föld, 2004.10. 29.) elbeszélője egyes szám harmadik személyű, tehát távolságtartó. Az utóbbiban azonban a beteg nevet is kap. Istvánnak hívják. Saját magáról van szó. (Az író teljes neve: Körmendi Lajos István.) Az *Angyal csípte tumor* a halállal való szembesülés. Sokk, reménykedés, akasztófahumor; a *Metróban*: „*élvezi a humort (...)* feledi a tumort”, a *Szabad Földben*: „*Egy ugrás a sugár!*” Az utóbbiban már a reklámillúzióvá nőtt humor a tisztarím helyett öt-öt betűvel egy ötletes magánhangzós asszonáncot képez a hatásos anagrammában!

Körmendi szemében az élet a vége felé nagyon felértékelődik. Az „*ifjúkori lázongás embertársaiért*” helyét elfoglalja az „*öregkori adás embertársaimnak*”. 1998 óta a betegség nemcsak bölcsés, hanem mélyen vallásossá is teszi. Egyre jobban gyakorolja a katolikus hitét, mely szerint „*a katolikus egyház a hit mellett a jó cselekedeteket és a példás életvitelt is feltételül szabja az örök élethez.*”

2004-ben újabb készülődő verseket ír. Ezek az *Ima* (Berek, 2005. május) és a *Bereki temető* (Berek, 2005. május).

Az *Imában* az „*Égi Király*” megemlítése mindent elárul a költő hithű katolikus voltáról. „*Alkonyodom, Uram, / Naponta aggódva lesem / A lemenő napot: / Tudom, szürkületkor csendítenek / Majd nekem az égi toronyban. / Kérlek, Uram, ha lehet, / Ne a ridegen fehér ispotályban, / Hanem otthon fogjál kézen, / Amikor eljössz, / Kegyelmes Égi Király.*”

A *Bereki temető* epigramma már a végrendelkezés: „*Nevemet itt írják / Egy kiszáradt fára: / ha testemből kiszállt / Már a fáradt pára.*”

Körmendi Lajost temetésén, Berekfürdőn, 2005. január 8-án, szombaton három pap és öt polgári személy búcsúztatta a téli verőfényben, közel kétezer ember előtt. Bereczki Miklós tiszafüredi plébános, Galsi János karcagi plébános, Mészáros Ferenc gyöngyösi káplán, továbbá Kalász Márton költő, az Írószövetség elnöke, Dulai Sándor, a *Szabad Föld* főszerkesztője, dr. Hajdu Lajos, Berekfürdő polgármestere, Csikos Sándor színművész és Jókai Anna író. Jókai Anna azt mondta többek között: „*Jó író van elég, jó ember sokkal kevesebb. Lajos jó író és jó ember volt!*” Sarusi Mihály, Körmendi legjobb komája így emlékezik: „*Nagykun fejedelmet búcsúztatott 2005. Boldogasszony hava 8-dik napján a gyászoló gyülekezet.*”

Karcagon, a Barbaricum Könyvműhelyben – a szerkesztésben – 2013-ban, 2014-ben és 2015-ben, tehát három kötetben, kiadtuk a Körmendi Lajos összes műveit. Így azok, Körmendi szavaival élve – „*akiknek fontos az, hogy olvassanak*” – tapasztalhatják, nyomon kísérhetik a Nagykunóság legnagyobb írójának-költőjének emberi és művészi kibontakozását.

Körmendi Lajos megérdemelné, hogy Karcagon vagy/és Berekfürdőn emléktáblát kapjon. Az emléktábla előteremtését és kihelyezését bármelyik civil szervezet vagy egyház vállalhatná.

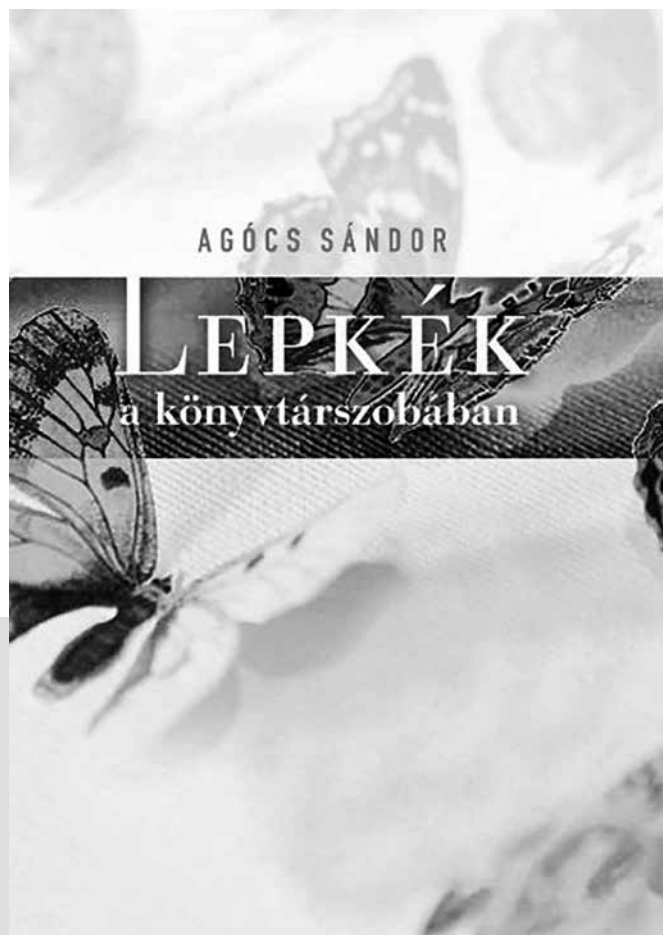
RIDEG ISTVÁN

Ártalom ellen való énekek

Olvasólámpa
KÖNYVEKRŐL, ÍRÓKRŐL

Agócs Sándor: *Lepkék a könyvtárszobában*

Agócs Sándor új verseskönyve (*Lepkék a könyvtárszobában*) már az első fejezet nyitó költeményével elgondolkoztatja a nemzeti hagyományainkra érzékeny olvasót. *Szarvasűző* a vers címe, s ezzel egész kis művelődéstörténeti könyvtárat idéz föl emlékezetünkbe. Először a Bartók Béla (és Erdélyi József) románból magyarra ültetett Cantata profanája ugrik be: „*Kilenc szarvas kilenc bánat / Nekiindult a világnak*”. Aztán Arany János csodaszarvasról szóló *Regéjét* és annak forrásművét, a Kálti Márk-féle *Képes krónika Hunor és Magor* fejezetét társítjuk önkéntelenül a költemény e szavaival: „*Száll a madár száll az ének*”. De korunk egyik közismert költőcsoportja, a Kilencek elnevezése is belékerül asszociációs mezőnkbe. S még sok minden a versekben levő szarvas-motívumokból. Szokolczay Lajos könyvnyi költői és esszéírói alkotásból szerkesztett antológiát Bartók Béla és művei, főként a szarvas-motívum ihletésére készült szépirodalmi munkákból (*A szarvassá változott fiú, 1981*).

A *Szarvasűző*ben egy életrajzi mozzanat merül föl a költő emlékezetében: a ködbe borult negyvennégyes úton autózva, egy szarvassal ütközött, de az állat „megrázta magát”, majd „*köd előtte, köd utána*”, elinalt a homályban. Ezután már kitisztul az olvasó előtt: csakis a kilencek valamelyikéről lehet szó:

...*a Vajdaságban szorult helyzetben
voltak az ott élő magyarok,
pusztán nemzetiségük okából.*

„*Ő volt mind közül a legszebb / Kilenc közt a legkilencebb*”. A jellemzés a kötetben másutt is szereplő Rózsa Endrére, Oláh Jánosra és Utassy Józsefekre illik – az ő személyükről (de nem a műveikről) – beszélhetünk múlt időben. Rózsa Endrére emlékezve másutt ezt írja Agócs Sándor: „*Tanítottad: / szabályt rúgj föl soha törvényt*” (Földrészeken röptet – Rózsa Endrének), s ezt a korábban említett versében úgy fogadta meg, hogy a „leg” felsőfok mindhármukra érvényes legyen. Nemzedékekre érvényes szállóigéket hagytak ránk, akkor is, ha Utassy volt az a poeta natus, akit nemzedékünk a leggyakrabban emlegetett ötletekben és bravúros formákban kimeríthetetlen, lélekemelőn bátor verseiért. A kilencek közül Kiss Benedeknek ajánlott még a szerző 70. születésnapjára verset – de nemcsak a hozzá kivétel nélkül közelálló együttes egyéniségeit részesítette vers-ajánlásokban. Fölbukkan Tóth Erzsébet, Faragó Laura és Szokolczay Lajos, Szikra János, Bozók Ferenc, Turcsány Péter – a klasszikusok közül pedig Balassi Bálint neve. És még sok másé azok közül, akiket körülbelül az utolsó két évtizedben vesztett el korunk magyar irodalma és művészete. Kezdekhetek félni – írja Agócs mintegy bevezetőül *Memento* és *Memento II.* című verseihez: egyre többet gondol halottaira és a halálra általában. A két mementó-vers pedig több mint száz nevet sorol, a halál telhetetlenségét éreztetve. Saját édesanyját is a felsoroltak közé helyezi, hiszen a jánoshalmi asszonytól, Agócs Máténé Csernók Margittól értékes önéletrajzi könyvet öriz, és hogy is hagyhatná ki a maga panteonjából. De a felsorolás veszélyes dolog: önkéntelenül keresem mindnyájunk kedves halottainak neveit, Bella Istvánét, Lázár Ervinét. (Vathy Zsuzsa is eszembe jut persze, de ő az Agócs-kötet nyomdába adása után követte szeretett férjét, Lázár Ervint.) Mindnyájan feledékenyek vagyunk: néha épp a legfontosabbat hagyjuk ki, hiába próbáljuk végiggondolni elvesztettjeinket.

Fontos vers a magyar ügvekben, sorskérdésekben illetékes költő kötetében a *Szégven* is. „*Mondjuk ki végre / szégven volt még néhány éve is / magyarnak lenni*” – írja, s így folytatja: „*bizonyos*

körökben ma is az / legyünk inkább világpolgárok / legyünk internacionalisták / ahogyan régebben mondták / vagy legyünk hát végtére / európaiak”. Hál’ istennek, ezen a téren is van változás, ahogy az élet minden területén mindig volt és lesz. Hogy mást ne mondjak: másfél évvel ezelőtt a Vajdaságban szorult helyzetben voltak az ott élő magyarok, pusztán nemzetiségük okából. A Szikra Jánosnak ajánlott *A bácskai ember* és „a megrugdosott magyarokért” írott Temerinben joggal kesereg emiatt. Ez már a múlté, a szerbek megbékéltek velünk. Örülni mégsem tudunk. A Balassi Bálint éneke 2015-ből – *Az nagy Ártalom ellen való ének* – a könyv egyik erőssége („Antológia-darab”) – újabb veszélyekről tudósít archaikus nyelvén, így is figyelmeztetve az önkényeskedés történelmi folytonosságára. „*Versbe írtam már az első alkalommal / Századokra nyúló erős izgalommal / Új barbárok jönnek örült buzgalommal*”. A menekültekkel együtt betolakodó kalandorok újabb és újabb jövetele sokunknak nem kívánatos. Ma szívesen gondolunk a huszonnyolc évvel ezelőtti közép-európai piknikre és a vasfüggöny lebontására, akárcsak kétszázézer honfitársunk 56 novemberével kezdődő fogadtatásának: akkor mi, magyarok voltunk a befogadott menekültek, s az osztrákok, németek a fő befogadóink. Ma viszont... A költői szó minden prózánál beszédesebb: „*Új barbárok jönnek fürdenek a borban / Házadba költöznek csak úgy alattomban*”. S ezt az Európai Unió német vezetői ránk akarják erőltetni (ame-

rikai pénzemberektől támogatva). Ők sürgetik a rajtunk átgázoló új népvándorlást. Ahogy Agócs Sándor írja könyvének címadó versében: „*Felvonulási terület*”-nek használják földünket és településeinket.

Nem derülátó Agócsnak az *Égi jel* című verse sem. „*A ház*” – bizonyára a szülőház – enyészik, akárcsak az udvarán álló nagy fa és rajta a madáretető. „*Megadja magát*” a pusztulásnak. Ez kesernyés válasz a könyv mottóversére (*Élhetnék itt is – Kecskeméti jegyzet*): „*élhetnék itt is / de csupán itt lakom*”. Hivatása, a könyvkiadás éppúgy Lakitelekhez s az ott működtetett Antológia Kiadóhoz köti a szerzőt, mint másutt emlegetett kecskeméti, Márton Áron utcai házához. És az *Édes hazám!* megszólítottjához, mely néha csak úgy tesz mintha szeretné őt.

A költő művei igazolják a *Mindig tétje van* című vers ars poetica értékű sorát: „*Mindig tétje van a versnek*”. Mert „...*nem hiszek most sem / az abszolút / politikamentes költészetben*”. Ez a gondolat sugárzik a költőtársának, Bozók Ferencnek adott nyilatkozatából is. A kötethez még Alexa Károly utószava csatlikozik, s néhány szerzői fotó szemlélteti a költő mondandóját.

ALFÖLDY JENŐ

Agócs Sándor: *Lepkék a könyvtárszobában*, Kairosz Kiadó, 2017

Agócs Sándor versei

Mindig tétje van

Mindig tétje van a versnek
mindig
csak ezt a mai költők
nagyrészt el szokták felejteni

bravúros versformákban
ömlengenek sokszor arról
amire
senki sem kíváncsi

hát így minek –
rendszerint erre jön a bődület
a XXI. századi örület
sara

és gondolok ugyanarra
de nem hiszek most sem
az abszolút
politikamentes költészetben

akkor inkább
bukfencet vetek –
mindig tétje van a versnek
mindig

már akkor megérte
ha reggel újra felébredek

Ahogy sikerült

Bocsánat de én
nem vagyok áttelepült
itt születtem
s itt éltem ahogy lehetett
ahogy hagyták
ahogy sikerült

és nem tartozom
se ide se oda s nem vagyok
elvetemült
itt éltem ahogy lehetett
ahogy hagyták
ahogy sikerült

mosolyotok sokszor
mégis az arcomra hült
itt születtem
és éltem ahogy lehetett
ahogy hagyták
ahogy sikerült

Lengyel János

Elmélkedés Budapesten

Mitracsek feldúltan lépkedett a Nagykörút forgatagában. Elméje máshol járt, mint közel-keleti migráns úgy hagyta magára hazáját, Mitracsek koponyáját. Még mindig viaskodott benne a két álláspont, nem hozta meg végleges döntését.

– Helló, szia, szabad egy pillanatra – szólította meg egy mosolygós arcú hölgy, aki a Krisna tudatú hívők jellegzetes ruháját viselte.

– Hagyjon békén ezzel a szent maszlaggal – mordult rá Mitracsek és folytatta útját. A kapualjban ülő, jobb kezét kérőn maga elé tartó idős férfi láttán bosszúsán kapta el a fejét.

– Mindenki az én pénzemre pályázik – gondolta. Aztán vilámként hasított agyába a felismerés, tulajdonképpen nincs is saját jövedelme, tehát adót sem fizetett soha. Jogi értelemben véve, merthogy azért az író mindig gondoskodott a megélhetéséről. Legalábbis amíg élt, amíg életben tartotta. De, hogy is volt ez? Hirtelen megfájdult a feje, amikor megpróbálta nyomon követni az imént útjára engedett gondolatot. Ám az olyan gyorsan távolodott, hogy Mitracsek lemondott a további üldözéséről, de miért is üldözte volna, inkább magát érezte üldözöttnek, számkivetettnek. Igen az író kivetette őt a nagy irodalmi sztyeppe legszélére, sőt száműzte a bogáncsos sötét sűrűségbe.

A pályaudvar előtt nagy tömeg és hangzavar fogadta. Sötét arcú emberek okozták a közép-európai zűrzavart, valóságos lingua babelica vette birtokba a környéket. Persze ilyen nem létezik, ezt is csak Mitracsek találta ki, hiszen annak idején az íróval irodalmi és nyelvi előadásokon is részt vett.

Ahogy a körút kanyarodik, térjünk mi is vissza hősünkhöz, aki (természetesen) egy kopott kocsmá előtt állt meg. Ismerős hely, szag, arcok, érzés. Belépett, a teremben az ilyen egységekre jellemző kép fogadta, vagyis a falakon nem voltak képek, csak néhány régi plakát, meg lapos televíziók. Egyiken focit, másikon teniszt közvetítettek. Novák Djokovics próbálta népszerűségi párviadalban legyőzni Lionel Messit. A pult mögött mosolygós hölgy várakozón nézett rá, mármint az érkezőre és nem Djokovicsra, mert az ő mérkőzése Budapesttől messzi zajlott. A pultos már benne volt a korban, de a fáradtság málló vakolata mögül még itt-ott előkandikált egykori szépsége. De volt, akinek még ma is gyönyörűnek tetszett, a pult végében pohártól kividult arccal fátyolos szempár figyelte a jókedvszérum angyalainak eme istennőjét.

– Mit adhatok uram? – mondta volna, ha Mitracsek egy jobb helyre lépett volna be, de nem.

– Szia, mit kérsz?

– Igazságot.

– Sajnos azzal nem szolgálhatok, de ha gondolod, elmondhatod mi bánt! Meghallgatom, most úgyszincs nagy forgalom, és hidd el, van már ebben gyakorlatom. Az évek során képzett pszichológus lettem a pult mögött, ha lenne hozzá időm, több könyvet is megírhatnék. Biztos besztszeller lenne, ez már tuti igaz.

– Ne beszéljen nekem itt íróról! – fortyant fel Mitracsek. Inkább adjon egy üveg Ászokot!

– Azonnal – szólt a pultos. Úgy látom itt nagy a baj, ha ennyire feldúlt az úr. A nő szemében egy pillanatra kigyulladt a bosszúságjelző, de rutinos mozdulattal nyitotta és tette a pultra a sörös üveget.

– Elnézést kérek, kissé elragadtattam magam! Csak eszembe jutott valami – azzal Mitracsek elvette a sört, és belekezdett a történetébe. A pultos nőt láthatóan érdekelte a téma, ez most más volt, mint a naponta százszor hallott tucat történetek.

A bejáratától jobbra eső asztalnál egy szőke negyvenes kavargatta a kávéját. Előtte papírköteg, némelyik hollandul volt írva, de ezt rajta kívül csak a narrátor tudja, mert a kocsmá közönsége nem igazán volt járatos a batáviai vagy a zeelandi dialektusban. Bár az igaz, hogy az egyik asztalnál egy szemüveges férfi spanyolországi élményeit ecsetelte az ősz hajú nyelvésznek, aki fogékony volt minden újra, minden egzotikusra. Általában fiatalabb barátjával szokott betérni az ivóba eszmét cserélni, de ezúttal nem volt vele, mivel az éppen ezt a történetet meséli. De térjünk inkább vissza a szókéhez! Gondterhelten kortyolt bele a kávéjába és belekezdett egy újabb feljelentés megírásába. Évek óta próbálja perbe fogni elrontott életét, de a múltat nem lehet visszahozni. Ezt már az a férfi mondja, ha lehet így megszólítani, aki éppen most lépett be a kocsmába. Kopottas öltözetű, zsíros hajú, elhízott, pedig még fiatalnak látszik. Patkányforma fejéből ravasz szemekkel mérte fel a helyiséget. A pultnál ülő Mitracseken megakad a tekintete. Ismerősnek tűnik számára, de nem ugrik be honnét. Biztosan innét – gondolja, aztán leül a nővel szemben, aki egy szál cigit kér tőle. Szokása volt. Miután átvette a bűzrudacsát, mindketten kiléptek az utcára. A szőke, miközben öngyújtót vett ki a zsebéből, elszórt néhány búzaszemet. Szemet, szemért, de ezt már Mitracsek sem érti.

A pultos közben érdeklődve hallgatja Mitracseket, olykor hümmög, vagy a fejét csóválja.

– Hát igen, van ez így. Ilyen az élet – azzal rutinosan felbontja a harmadik üveget és a maga elé révedő férfi elé tolja. Mitracsekből pedig elapadhatatlanul ömlik a szó. Kezdetben még rendezetten adta elő történetét, de később, talán az elfogyasztott söröknek köszönhetően csapongóvá vált.

– Mondja már meg, hogy is hívják a maga íróját? Lehet, hogy még ismerem is. Szoktam én olvasni. Meg erdélyiek is szoktak ide bejárni. A Laci is szabadkai.

Mitracseknek fel sem tűnt, hogy a nő átváltott magázásra, hiszen ez az alak, nem akárki fia. Mármint, hogy ő.

– Beregszász Kárpátalján van – fortyant fel Mitracsek, azzal kiitta az utolsó kortyot, majd elkészönt a meglepett hölgytől.

A kocsmát elhagyva a körút zajába lépett, a villamos dübörgése fájón hasított fülébe. Lelki szemei előtt egy keleti, igen csak közel, mondhatni közelebbi keleti kisváros utcái bontakoztak ki. Elindult a folyó felé, útját egy hajléktalan tekintete kísérte. Alakja ismerősnek tűnt. Nagyot kortyolt a műanyag palack tartalmából, miután újra a hídra nézett, a férfit már nem látta. Mintha elpárolgott volna. Elismerően pillantott a palackra és újra meghúzta.

TAJTI ZOLTÁN

Zebics

Zebics a parton ült, és dohányzott. Kicsi, barna szivarokat szívott szipkából, mert úgy gondolta, ez jól megy kacsaszerű szájához. Tulajdonképpen jól gondolta. Ezen kívül Zebics még kávézott is, valamint írt. Általában is, és most is.

Zebics szeretett írni, és ettől az sem tántorította el, hogy nem tud. Írás közben pedig a vizet szerette nézni, ez viszont igen jól ment neki.

Zebics foglalkozását tekintve professzionális naplopó volt, és bár egy kicsit égett emiatt a pofája, meglehetősen méltósággal viselte a sorsát, már ami az attitűdöt illeti, mert a szipkán kívül nemigen adott a megjelenésre, azt leszámítva, hogy – nagyon helyesen – úgy gondolta, hogy a partot borító zöld fűhöz leginkább a meztelen lábfej illik, mint lábbeli viselet. Ezt leszámítva azonban Zebicset a külsőn nem foglalkoztatta, a két éve hordott piros rövidnadrágon – ez is jól passzolt a fűhöz és a víz kékjéhez is – az imént megjelent három szakadásról sem tudta eldönteni, hogy elkedvetlenítik-e, vagy nem. Egyelőre mindenesetre nem foglalkozott velük, mert ha foglalkozik, akkor is ott vannak, a háta mögötti hegyek fölött lassan tornyosuló nyárvégi vihar előszele pedig épp kellemesen fúj át rajtuk, ergo a három lyuk jelen pillanatban éppen nem bug, hanem feature volt.

Erre a gondolatra nagyot szívott a szipkából, visszaengedte a füstöt a szájpaplása mögött, aztán ki az orrán, és közben a volt irodalomtörténet professzorára gondolt, aki ugyanígy szívta a cigarettákat, és akit utált a nyakában lógó, arany színű,

öklömnyi gyűrűvel együtt, amelyet Zebics egyszerre tartott száncalmasnak és irigylésre méltónak, és amelyhez hasonlót Zebics is akart, mert a professzor híres költő volt, és Zebics is költőnek tartotta magát. Csak természetesen különbnek.

E különbség jóleső tudatával fújta ki a füstöt, kicsit felfelé, és nézte ahogy a szürkés-kék füst kicsit úgy néz ki, mint mögötte a tó feletti súlyos, szeptemberi párából rohamosan felgyülemelő tejfehér felhőtömegek, amelyek óriási erővel tolják felfelé a semmit, illetve azt a levegőt, ami nem felhő, a kettő határán pedig ott fodrozódik a felhő saját árnyéka és prizmaí által tízmilliárd színűre festett... festett... bontott..

...ettől Zebics aggódva és meglelédéssel konstatálta, hogy ő is csak egy állat.

„Mi is?” – gondolta Zebics – „Mindegy. Nem is olyan, mint a füst, csak szeretném. Szeretném, ha olyan lenne.”

Zebics szerette volna, ha olyan lenne, mert Zebics épp szerelmes volt, vagy legalább is azt hitte, vagy szerette volna, ha az, de ez voltaképp mindegy, mert ez a két dolog ugyanazt jelenti – tapasztalata szerint leginkább semmit. És mégis, most éppen jólesett neki ez az örlődés, és ettől Zebics aggódva és meglelédéssel konstatálta, hogy ő is csak egy állat.

Igen, Zebics csak egy állat volt, két lábon járó, csupasz testű, nagy fejű állat. Azért aludt, mert jólesett neki, azért dugott, mert jólesett neki, és azért evett és ivott, mert jólesett neki, és amióta ezt észrevette magán – ezt, hogy mégiscsak vannak olyan zsigeri reakciók, amelyeknek nem ellenállni nem kivetkőzés emberi mivoltunkból –, sokkal nyugodtabban tűrte maga körül a nem naplopó emberek gyarlóságait. Miért ne tűrte volna? Legalább ez az egy más benne, mint a legtöbb emberben.

Ugyanis most, most szerelmes. Most ő is a „legtöbb ember”, a nyáj, a biológiai lény, az átlag, a szemfedős, a felszín alatt dagonyázó. Megadta magát ennek az érzésnek, és életében először közösségben érezte magát saját fajával, boldogan volt hülye, és ez a boldogság épp nagyon megnyugtatta.

Szemközt elment egy motorcsónak, barna színű, jobbról balra, benne egy fehér sapkás férfi napszemüvegben, és Zebics a saját szipkájára gondolt és arra, hogy vajon a csónak vezetője is látta-e őt, és ugyanúgy röhögött-e magában, mint ő a „kapitányon”, mert az a marha nyilván gondolt szerepének megfelelően viselte azt a hülye sapkát. „Esetleg kéne neki is egy szivarka. Lehet, hogy én vezetem azt a csónakot” – gondolta Zebics.

Az arroganciája Zebicset néha büszkeséggel töltötte el, de most épp egy kicsit szégyellte magát.

Zebics meg akarta írni a szerelmet, mert Zebics eredetinek érezte a témát, és mert Zebics nem tudta magáról, hogy nem jó író, de ha tudta volna az sem számít, jól úgysem írta még meg senki, legalább is Zebics – mint minden jó, közepes és rossz író – így gondolta, mert minden író azt gondolja, hogy az ő személyes tapasztalatai mindennél relevánsabbak és élesebbek, és persze a leírásuk minden élő embert érdekelnek, sőt érintenek. Zebics tehát elszánt volt, és alázatos is, mert megfigyelni és elemezni másképp nem szabad – figyelmeztette magát Zebics – és persze arrogáns is, mint az egyszeri

népi bölcsességeket puffogtató, nagyhasú apuka, aki „*én mindig azt szoktam mondani*” frázissal vezeti be a beszélgetések szakaszait terve szerint lezáró tromfokat.

„*Ez a Zebics, ez igen*” – gondolják majd, „*ez aztán élesen látta a láthatatlant, megragadta a torkánál az elillanót, igába zárta a ködöt, megzabolázta a fényt, áthatolt rajta az áthatolhatatlan, a szitájában felfogta mindenek a lényegét, az építőkövét, az atomjait, az atomok szervező-energiáját, a mindenség szervező-teremtő-mozgató alap-mindénét*” – „*ezt majd mind gondolják Zebicsről*” – gondolta Zebics, és közben szerénynek és objektívnek, ambíciótól és gögtől gondosan letisztítottnak érezte magát.

Ezeket az ambíciókat Zebics saját magáról saját maga hámozta le, mégpedig attól az ambíciótól vezérelve, hogy elismert író lesz, és közben nem érezte magát teljesen hülyének, de azért másodjára is eltűnődött azon, hogy nem ő vezeti-e azt a csónakot.

Azon is eltűnődött, hogy az „ambíció” szónak vajon hány jelentése van, és ha nem egy, ki előtt kell hogy megmagyarázza, hogy éppen melyiket használja, és pláne, sőt, hogy melyiket nem. Hirtelen megint a csónakra gondolt, csak most nem a szerelem miatt, hanem mert nem tudta eldönteni, hogy papírt tart-e a kezében vagy tollat. Megvonta a vállát, és levonta magában a következtetést, hogy ez annyira fontos kérdés, hogy lehetetlen, és ezért felesleges is megpróbálni választ keresni rá, és találni is felesleges lenne. Magát a kérdést feltenni... Talán van értelme... De Zebics, gondolta Zebics, alkalmas kérdezni? Sőt, van-e joga mindenki helyett kérdezni mindenkit? Az arroganciája Zebicset néha büszkeséggel töltötte el, de most épp egy kicsit szégyellte magát.

A szégyenérzetbe átszapott arrogancia aláásta az alázatát, és hirtelen butának érezte magát. Elmosolyodott. Elmosolyodott, majd szép lassan nevetni kezdett, végül a nevetés hangos röhögésbe csapott át. Most már egészen biztos volt benne, hogy az imént ő vezette a csónakot, és ettől a felismeréstől még nyugodtabban és vehemensebben kacagott.

Érezte a fején a fehér sapkát és az arcába csapódó nedves, víz szagú szelet. „*Szerelem*” – gondolta, majd ismét felnevetett, és letette a tollat. Hátradőlt, és csak nézte a tó feletti levegőt.

Hurvínek visszatér

Nem tudom, ti, Önök hogy vagytok, hogy vannak velem, de én, ahogy telik-múlik az idő, egyre nehezebben viselem a dolgok elmúlását, nem egyszerűen azt, hogy a generációs társak sora betyárul ritkulgat körülöttünk. Hanem – sokkal kevésbé tragikus síkon – azt is, hogy nekünk valaha fontos, voltaképpen aprócska élet-sormintáink, hétköznapijaink vidító és elevenítő elemei is eltűnedeznek lassan. Ezért is örültem meg annyira, messze túl a bendő örömeim, amikor a Belső-Ferencvárosban, otthonunktól nem messze, megnyílt egy finomságok kicsiny boltja. A reklámtörvény értelmében ennél közelebbit nem mondhatok róla, de valójában nem is az számít, mit árulnak ott, inkább az, ki és hogyan. A pár négyzetméteres kis kulináris királyságot ketten vezetik: egy szelíd-szép arcú királyasszony, s az ő mulatságos képű, életvidám férje-

királya. Alig három hét kellett hozzá, hogy rádöbbenjek: – Hoppá! Ezt a kedves fizimiskát, ezeket a mozdulatokat, sőt, ezt a beszédmodot én az idők kezdete óta ismerem. Vagy talán annál is régebben.

Ismeretségünk színhelye és időpontja: az akkoriban még nem aranyért osztogatott „arany Prága”, 1963 csípős tavasza. Egy kiadós tüdőgyulladásból még csak épp felépülve, tizenkét éves koromban ez volt életem első külföldjárása. Ráadásul, nem valamiféle szigorúan ellenőrzött kollektív buszos úton, hanem egy cseh mérnök-idegenvezető házaspár, Milada néni, Zdenek bácsi és nálamnál kicsivel idősebb lányuk, Zdenka boldog és szabad vendégeként. Az egész napos felnőtt duma és kiskamasz-csiripelés persze nem csehül, hanem németül zajlott, a felnőttek egyáltalán nem csehül, hanem mo-

Spejbl és Hurvínek szobra Plzenben

narchiás hátterű szülei jóvoltából kiválóan ismerték ezt a mára eléggé visszaszorult nyelvet, mi, a két leányzó, akkor ellenben még csak törtük-törögettük. A cseh nyelvű telefonbeszélgetésekre, programtervezgetésekre tehát általában ügyet se vettem, arra azonban igen, amikor nevem becéző formája, az „Evička” újra meg újra két másik név társaságában hangzott el: „Spejbl és Hurvínek”. Addig-addig spejbleztek és hurvínekeztek körülöttem, míg kiderült, miről is van szó. Jutalmul, amiért angyali türelemmel végigültem egy Bohémia kevéssé bohém idiómájában elhangzott, nem éppen operásan hangzó *Aida* és *Tosca* előadást, elvittek a mindmáig virágzó prágai Spejbl és Hurvínek Bábszínházba. Ez a nevezetes marionett-páros évekkkel öregebb Disney Miki egerénél: Spejbl bácsi, a morcos apuka 1920-ban, furmányos fiacskája, Hurvínek pedig 1926-ban „született”. Tervezőjük Josef Skupa, az egykori expresszionista festő, aki ma is virágzó bábszínházát 1930-ban alapította. A két figura közül nekem első szempillantásra a fiú volt a kedvencem, és korántsem tévéhez, inkább könyvekhez tapadó gyerekeimnek is, a hetvenes-nyolcvanas

években, amikor tévéfilmek hőseiként nálunk is igazán elhíresültek. Hogy ne szaporítsam a szót: a kék golyószemű, arany-szőke hajpamacsos golyhót, Hurvíneket annyira a szívembe zártam, hogy a jószívű Zdenka nekem ajándékozta dédelgetett kedvencét: egy pici Hurvínek-szobrocskát. (Mellesleg: Skupa művész úr két szülötte tavaly, 2016-ban a sörfővárosban, Plzenben szobrot kapott, éppen a nevezetes fiúgyerek 90. születésnapján.)

Ezt a kedves fizimiskát, ezeket a mozdulatokat, sőt, ezt a beszédmódot én az idők kezdete óta ismerem.

Írásomnak ezen a pontján sokan felkaphatják a fejüket: – Az Isten szerelmére, miért kezd ez a kerge nőszemély Ádám-nál és Évánál? Hogyan és mikor jutunk el Prágából a Ferencvárosba? 1963-ból 2017-be? Jelentem, nagyon könnyen. Mert a sokak-öröme ingyencfalat-boltocska tulajja, beszerzője és egyik eladója, az egykori közgazdászából lett ötvenhét éves kereskedő, két felnőtt gyermek apja, bár jócskán középkorú, szakasztott olyan, mint a cseh mesehős: ő Hurvínek pontos mása. Ugyanaz a mosolygós kék golyószem, ugyanaz a koponyaközépen lengedező, szőke hajpamacs, de főleg és elsősorban: ugyanaz a kipuoztíthatatlan életöröm és kedvesség, mint báb-ösében. És víg türelemmel fogadja, hogy hol Hurvínek úrnak, hol Hurvínek bácsinak titulálom. Mert tudja, hogy ez nem gúnynév, csak egy kótyagos költő fejében termett, nem bántásnak, de kiténtetésnek szánt becenév. Egy kis gyerekkor-szólongatás...

Kétszer hatos születésnapom küszöbén nem kívánhatok mást, többet, nekem és generációmnak, de valójában minden – ahogy Kormos Pista mondaná – titokban hűségeskedő szívű embernek, hogy ki-ki találkozzék még itt, a hétköznapi életben, élte Hurvínekjeivel, örülhessen az ilyen örökkévalóság-előlegeknek, ebben a gyakran komor, humortalan és szeretetlen földi létben. Amelyet alaposan el lehet ugyan rontani, de gyógyítani sem lehetetlen. Mert mindig lesznek Hurvínekek – szabadon néhai Tutsek Anna Cilike-szlogenje után.

PETRŐCZI ÉVA

Búvópatak

Polgári, kulturális és társadalmi
havilap – www.buvopatak.hu

Alapító, főszerkesztő: CSERNÁK ÁRPÁD

Tervezőszerkesztő: CSERNÁK BÁLINT

Főmunkatárs: FARKAS JUDIT

Olvasószerkesztő: Tamásné Horváth Katalin

Munkatársak: Gera Katalin, Lukács János,

Németh István, Papp Árpád, Sarusi Mihály, Szutrély Péter

Nyomdai munkák: Pethő Kft, Kaposvár, Fő utca 57.

Felelős vezető: Pethő László

Sokszorosítás ideje: 2017. július

Sokszorosítás sorszáma: 7/2017.

E-mail: posta@buvopatak.hu

ISSN 1588-9335

Kiadja: BÚVÓPATAK ALAPÍTVÁNY

Kaposvár, Somssich P. u. 11–13. I/12.

A kiadásért felelős: Csernák Árpád

A Búvópatak Alapítvány számlaszáma:

10918001-00000012-93920004 UniCredit Bank Hungary Zrt.

BÚVÓPATAK ALAPÍTVÁNY

Prágai látkép

Megrendelhető a Búvópatak

Akik a lapra szeretnék előfizetni, ezt a szándékukat szíveskedjenek jelezni az impresszumban olvasható elérhetőségeink valamelyikén, vagy a +36 82 310 656-os telefonszámon.

TÁMOGATÓINK

